

Orla Lehmanns diplomatiske mission marts—april 1848 i Berlin og London

AF

HOLGER HJELHOLT

I mit arbejde »British Mediation in The Danish-German Conflict 1848–1850. Part One«. 1965 (= Historisk-filosofiske Meddelelser udg. af Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab. Bd. 41, nr. 1) har jeg omtalt Orla Lehmanns ovennævnte mission i den udstrækning, jeg har fundet det rimeligt af hensyn til bogens emne. I det følgende, hvor enkelte gentagelser desværre ikke har kunnet undgås, er Orla Lehmann midtpunktet. Hensigten er tillige at give en kritisk belysning af den fremstilling, som Lehmann i sine senere år gav af sin rejse, og af den udgave, som efter hans død blev besørget af Hother Hage i »Orla Lehmanns Efterladte Skrifter«. II (1873), s. 105 ff. (citeres i det følgende som udg.).¹

Et par år før denne udgave fremkom, havde historikeren C. E. F. Reinhardt udgivet sit lille skrift om »Orla Lehmann og hans Samtid« (1871). Han anfører heri som sine kilder meddelelser fra Lehmanns slægtninge og venner, udenrigsministerielle

¹ Hvor intet andet bemærkes, befinder de i det følgende brugte arkivalier sig i Rigsarkivet. For velvilligt udlån til min benyttelse i Rigsarkivet af depecher fra Riksarkivet, Stockholm, og fra Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien, bringer jeg herved min bedste tak. – F.O. = Foreign Office's arkiv i Public Record Office, London. – Retskrivningen i danske citater er lempet noget efter den nugældende.

akter samt, at Hage, Lehmanns litterære executor testamenti, havde ladet ham benytte visse af ham (Reinh.) udpegede afsnit af Lehmanns efterladte manuskripter. Lehmanns mission til Berlin og London skildres her på s. 152–172.²

Det fremgår af Lehmanns manuskript (citeres i det følg. som ms.) om »Min Diplomatisk Reise i 1848«, at det er skrevet i hans sidste levetid (d. 1870). Han omtaler sig som en gammel mand og nævner, at der siden de skildrede begivenheder er forløbet 20 år eller »henved en menneskealder«. Ms., der befinder sig i Lehmanns privatarkiv, gruppe C. 1, i Rigsarkivet, udgør godt 100 foliosider, brækkede, således at de kun beskrevet på den ene halvdel, medens den anden gav plads til talrige tilføjelser og rettelser. Siderne er unummererede, men arkene er sammensyede med sytråd. I teksten findes mange overstregninger – stundom af hele partier – samt rettelser. Af enkelte ark er nogle blade bortskårne. Der foreligger ingen tegn på, at Lehmann har nået at udarbejde et til trykning mere egnet ms.

Fremstillingen lider ikke i særlig grad af memoirers sædvanlige og forståelige fejlhuskninger og erindringsforskydninger. L. benyttede nemlig ved dens udarbejdelse den lange række udførlige »depecher«, som han fra sin rejse sendte hjem til udenrigsministeren, grev F. M. Knuth, samt andre herhenhørende akter. Stundom går »depecherne« ordvalg næsten direkte ind i beretningen. Men Lehmanns eget manuskript blev ved Hother Hages udgivelse udsat for både beskæring og ændringer, hvad bl. a. også ses af Hages breve til A. F. Krieger.³ I et brev fra sommeren 1872 skriver han således: »Klippesystemet har jo altid sine vanskeligheder. En forfatters ejendommelighed er stundom så nær knyttet til hans fejl, at man ved altfor meget at se på de sidste skader den første . . . Jeg anser det derfor som en pligt ikke at spørge

² I min afhandling »Orla Lehmann i slesvig-holstensk fangenskab« (H.T. 11 r. VI) har jeg s. 621 skrevet, at jeg ikke er klar over, til hvem der sigtes i en art. i »Fædrelandet«. Reinhardt oplyser s. 187 f., at det drejer sig om lægen Hegewisch, hvad jeg har overset.

³ 17/11 1871 og 27/6 1872 i Kriegers privatarkiv. – Sml. Kriegers Dagbøger. V, s. 100.

om hvad jeg selv vilde have skrevet, men hvad forf. efter sin individualitet må ønske frem . . .».

Hages udtalelser viser, at han har indtaget et ret frit standpunkt over for Lehmanns manuskript. Visse udeladelser i dette var ganske vist nødvendige af hensyn til de i ms. omtalte personer, der levede på udgivelsestiden. Men, som det skal fremgå af det følgende, nøjedes Hage (eller hans medhjælpere, til hvilke Krieger hørte) ikke med »klippesystemet«. Hages trykms. ses ikke bevaret.

1. Berlin

Da revolutionsbevægelserne i Europa begyndte først i 1848, befandt Lehmann sig sammen med sin hustru på rejse i Italien. Han efterlod hustruen her og ilede hjem for i København at kunne medvirke til et systemskifte – liberalt som nationalt. Jeg minder om hans andel i borgerrepræsentationens henvendelse til kongen 20. marts om et nyt ministerium og om det af ham formede svar den 24. til den slesvig-holstenske deputation. Da han havde overbragt deputationen dette, råbte han ud over Kongedybet, at »nu faldt den gamle tunge sten fra Danmarks hjerte«. ⁴ Betragter man Lehmanns optræden i det bevægede år, finder man ham som en fuldtro tilhænger af den atheniensiske statsmand Perikles' berømte ord: »at lykke er det samme som frihed og frihed atter det samme som heltemod«.

I martsministeriet blev Lehmann minister uden portefølje. Der havde under forhandlingerne om det nye ministerium været tale om Lehmann som udenrigsminister. Han havde selv krævet en ny sådan »mere af Lamartines, end af Metternichs skole«. ⁵ Men da han, da hans eget navn nævntes, så »hvorledes de alle (nemlig slotspersonalet) sukkede af frygt for, at de udenlandske

⁴ Skr. (genpart) 8/4 1848 fra Lehmann til Knuth. U. Min. Alm. Korr. sager. Lit. K. Krigen 1848–50. Våbenstilstanden i Malmø etc. 1848–49. Læg. 4. – Sml. Lehmanns brev 26/3 til hustruen. Danske Politiske Breve. Udg. . . . ved Povl Bagge, Povl Engelstoft og Johs. Lomholt-Thomsen. IV (1958), s. 166. (Citeres i det flg. som Polit. Breve. IV).

⁵ Se det i anm. 4 nævnte brev til hustruen.

magter skulle dø af skræk, foreslog jeg Knuth, hvilket modtoges med jubel af Moltke, og ministeriet var færdigt.

Om de udenlandske magter vilde være død af skræk, hvis Lehmann var blevet udenrigsminister, får stå hen. At han ikke var persona grata hverken hos den engelske gesandt i København, Wynn, eller hos den russiske, Ungern Sternberg, er givet. I sin depeche af 24. marts til Palmerston om martsministeriet, »formed, from necessity, in part of the most violent of the radical party«, karakteriserer Wynn ret neutralt Lehmann som »a lawyer more distinguished by his Powers of Oratory than judicial learning«. Skarpere udtrykker Ungern Sternberg sig i depeche af 23.: L. »a été depuis longtemps un des plus foudroyants orateurs. C'est un homme très-ambitieux, rustique et peu considéré du reste de son propre parti«. De sidste par adjektiver passer ikke.

I det ovennævnte brev af 26. marts til hustruen meddeler Lehmann desuden, at »den første plan var, at jeg som overordentlig gesandt skulde afgå til London og Paris; rimeligvis har man et nærmere brug for mig«.

Sternberg omtaler allerede den 23., at man i Danmark tænkte på at henvende sig til England og Frankrig for at påkalde disses intervention i henhold til garantierne af 1720 om Slesvigs tilhørsforhold til den danske krone. For at hindre en dansk henvendelse til det revolutionære Frankrig fandt Sternberg, som han meddelte i depeche af 29.,⁶ det nødvendigt at gøre nogle indflydelsesrige personer opmærksomme på den fare, »qu'offrirait une négociation de la nature indiquée avec la France républicaine, qui n'a pas encore de Gouvernement définitivement constitué et qui, en proie à des convulsions intérieures ne demanderait pas mieux que de jeter hors de ses frontières le ferment de troubles qui la dévore«.

Sternberg meddeler ikke det nøjagtige tidspunkt for sin henvendelse til de »indflydelsesrige personer«, men formentlig har den fundet sted så tidligt, at den har bevirket – eller været med-

⁶ Depeche 24/3, nr. 21. F.O. 22/162.

⁷ Depeche 23/3, nr. 36. Afskr. i R.A.s russ. akter.

⁸ Depeche 29/3, nr. 41.

virkende til –, at den af Lehmann nævnte »første plan« opgaves. Endnu den 26. bestemtes det, at Lehmann skulde rejse til Berlin, Wien og London. I en af Lehmann selv konciperet skrivelse af denne dag til det danske gesandtskab i Berlin meddelte grev Knuth, at statsrådet havde formået Lehmann til at rejse til de pågældende stæder for at give gesandterne hurtigere og nøjagtigere besked om situationen i København.⁹ Gesandtskabet »wird somit aus seinem Munde alle nöthigen Aufschlüsse erhalten und dabei ersucht ihm Gelegenheit zu verschaffen, sich auch mit dem Minister der auswärtigen Angelegenheiten in Berlin, nach mit Ihnen getroffener Abrede zu besprechen«.

Statsrådet har næppe behøvet at udfolde store anstrengelser for at »formå« Lehmann til at rejse, og mon han ikke selv har været planens ophavsmand? Wynn skriver den 29. til Palmerston om Lehmanns rejse, at hans kolleger formentlig »were glad under any pretence to be relieved for a time of so radical a Member«.¹⁰ Sternberg mener også, at ministeriet har givet Lehmann hvervet for at slippe for ham hjemme, men, føjer Sternberg til, »sans se rendre compte des conséquences fâcheuses qui en peuvent résulter«.¹¹ Han havde spurgt Knuth, om Lehmann også skulde til Paris, hvad Knuth benægtede: »il n'avait pas une ligne pour Paris«. Men Sternberg følte sig ikke helt tryk, da han mente, Lehmann alligevel kunde tage derhen, og at hans ministertitel »suffirait pour donner du crédit à ses démarches«. Og hvad kunde der ikke komme ud af et møde mellem Lehmann og hans åndsfælle Lamartine?

I statsrådsprotokollen for mandag den 27. marts noteres det kort, at »minister Lehmann var bortrejst i statens ærinde«.¹² Den 29. om formiddagen ankom han til Berlin, hvor han tog ind i Hotel de Russe.¹³ S. d. skrev han til vor gesandt i Berlin, holsteneren Wulff Heinrich Bernhard Scheel Plessen, om, hvor-

⁹ U.Min. Krigen 1848–50. Korrespondancesager 25/3–30/6 1848.

¹⁰ Depeche 29/3, nr. 26. F.O. 22/162.

¹¹ Depeche 29/3, nr. 41.

¹² Statsrådets Forhandlinger 1848–1863. I (1954), s. 148.

¹³ Lehmann til Knuth 31/3. U. Min. Våbenstilst. i Malmø etc., læg 4.

når han kunde modtage ham.¹⁴ Han bad om, at han i ham kun vilde se en mand, der var fuldstændig underrettet om Danmarks stilling og regeringens anskuelser og besjælet af det oprigtige ønske »Hand in Hand mit Ihnen der Krone und dem Vaterland nützlich zu sein«.

I ms. udtaler Lehmann – noget overdrevet –, at »under den dybe moralske rystelse, hvorom også hos os hele det tyske embedspersonales flugt fra København havde givet vidnesbyrd, kunde vi ikke engang være sikre på, hvilken holdning den danske gesandt i Berlin, den holstenske [rettet fra tyske] greve Wulff Plessen, vilde indtage under den nu opståede konflikt. I alt fald var det vist, at om end hans loyalitet ikke behøvede at styrkes, måtte han dog trænge til bedre underretning om begivenhederne i Danmark . . .«.¹⁵

Den usikkerhed m.h.t. Wulff Plessens holdning, som Lehmann her nævner, udgør vistnok en del af begrundelsen for, at udenrigsministeren i en skrivelse af 26. anmodede ham om at komme til København for at oplyse om forholdene i Preussen og overdrage forretningerne til legationssekretæren G. Quaade.¹⁶ Skrivelsen blev imidlertid ikke afleveret,¹⁷ enten den nu skal antages bortfaldet ved Lehmanns sendelse eller derved, at Lehmann ved sin ankomst til Berlin og sit første besøg hos Quaade kunde konstatere Wulff Plessens fulde loyalitet. Wulff Plessen var broder til Carl v. Plessen (Scheel-Plessen), der den 23. havde taget sin afsked som provisorisk minister for hertugdømmerne, men ikke sluttet sig til oprøret. En anden broder, Otto Plessen, var Danmarks udsending i St. Petersborg, og han forblev i hele perioden en fuldt loyal embedsmand.

Samme dag Lehmann var kommet til Berlin, konfererede

¹⁴ Kopi af skr. i Lehmanns arkiv. C. 13.

¹⁵ I udg. s. 106 hedder det bl.a.: »Vel havde vi ikke den mindste grund til at tvivle om vor derværende minister, holsteneren grev Wulff Plessens loyalitet . . .«.

¹⁶ U. Min. Gehejmeregistraturen 1848: 26/3, nr. XVIII.

¹⁷ U. Min. Krigen 1848-1850. Korrespondancesager 25/3-30/6 1848: bemærkn. på koncepten til skrivelsen til Plessen.

han med vor gesandt, efter først, som sagt, gennem Quaade at have forvirket sig om, at han »ikke blot var på sin post, men med stor nidkærhed forvaltede samme«. ¹⁸ Til hustruen skrev han, at han »hals over hoved« var taget dertil »for at byde uvejret panden og navnlig for at bringe det øvrige Europa til at gøre indsigelse mod en ensidig preussisk indblanding«. ¹⁹ Ministeriet i Berlin kalder han »den revolutionære preussiske regering«.

Systemskiftet her var også sket på en langt mere revolutionær måde – med blodige gadeoptøjer – end det i København. Vel havde krisen i København nødvendig fremkaldt en »fervescens«, hedder det i Lehmanns første brev til Knuth fra Berlin, men den havde intet øjeblik overskredet »lovlighedens grænse«. ²⁰ Heraf kan Lehmann næppe have været berettiget til særlig at rose sig.

I spidsen for det den 19. marts dannede preussiske ministerium stod grev Adolf Heinr. v. Arnim-Boitzenburg. Men allerede den 29., dagen for Lehmanns ankomst, afløstes han af den rhinske bankmand Ludolf Camphausen, der for øvrigt heller ikke kom til at sidde længe. Til udenrigsminister var den 21. den preussiske gesandt i Paris, friherre Heinrich Alex. v. Arnim-Suckow (f. 1798) udnævnt. Det blev altså med ham, Lehmann og Plessen kom til at forhandle.

Lehmanns ophold i Berlin varede knap en uge. Om hans virksomhed her foreligger fra ham selv tre beretninger til grev Knuth og to breve til vor gesandt i London, grev Fr. Reventlow. ²¹ Man kan næppe hævde, at der kom noget positivt ud af hans »diplomatiske mission«, snarest føler man sig fristet til at finde den om ikke uheldig, i hvert fald unødigt. Men hans beretninger giver et levende indtryk af tilstande og stemninger i Berlin – foruden at indgå som værdifulde bidrag til Lehmanns egen karakteristik. I ms. får man også de handlende personers ydre – og delvis indre

¹⁸ U. Min. Våbenstilst. i Malmø etc., læg 4: Lehmann til Knuth 31/3.

¹⁹ Polit. Breve. IV, s. 175.

²⁰ Se anm. 18.

²¹ U. Min. Våbenstilst. i Malmø etc., læg 4, og Ges.ark. London. Korrespondance med Foreign Office m.v. 1848 samt Lehmanns arkiv. C. 13.

– habitus anskueligt afmalet. Den halvthundredårige Arnim, »hvis ansigtsfarve, ar og uhyggelige blik vidnede om, at han i sin ungdom havde været »ein verballerirter Bursche«, og hvis egenskab af magnetisør, nattevandrers og åndeseers røbede et rystet nervesystem, som dog ikke havde angrebet hans preussiske hovmod og revolutionære ærgerrighed . . .«. ²² Den russiske gesandt Meyendorff, der tilhørte en tysk familie fra Østersøprovinserne, »denne fine og smukke gamle mand«. Foruden den engelske gesandt, lord Westmorland, befandt endnu en engelsk diplomat sig på det tidspunkt i Berlin, nemlig gesandten i Konstantinopel, sir Stratford Canning (senere lord Redcliffe), der på tilbagerejsen fra London til sin post havde fået et diplomatisk hverv at udrette i Berlin, et hverv tildelt ham før viden i London om de tyske revolutioner. ²³ Lehmann kalder ham »denne mærkelige mand, hvis olympiske skikkelse er en imponerende typus for det stolte engelske aristokrati«. ²⁴ Ikke imponeret, men stærkt irriteret var Lehmann af den svenske gesandt, baron d'Ohsson, der var »sygelig og gnaven, og så ligegyldig for Danmarks skæbne . . . at jeg hos ham indskrænkede mig til en blot høflighedsvisit«. ²⁵ Lehmann kalder ham »franskmanden, grev d'Ohlsen«, men man kan betænke, at Lehmann, som han udtaler i et brev til hustruen, påtog sig »en diplomatisk mission, uden nogensinde at have talt med en diplomat eller set en depeche«. ²⁶

Ser man bort fra det retoriske udstyr i Lehmanns beretninger, er meddelelserne i disse ganske nøgterne og svarer til den faretruende stilling, hvori Danmark befandt sig: på »afgrundens rand«. »Undergangens afgrund« havde L. først skrevet. ²⁷

Den 30. havde Lehmann og Plessen en lang konference med Arnim. ²⁸ Lehmanns argumentation gjorde selvsagt intet indtryk

²² Sml. udg. s. 128 f.

²³ Sml. Stanley Lane-Poole: *The Life of the Right Honourable Stratford Canning* (1888). II, s. 167 ff.

²⁴ Udg. s. 140 f. har samme karakteristik.

²⁵ Udg. s. 137.

²⁶ Polit. Breve. IV, s. 179.

²⁷ Lehmanns skr. 8/4 til Knuth. Lehmanns arkiv. C. 13.

²⁸ Lehmanns brev 31/3 til Knuth. Se anm. 18. – Plessens depeche 31/3,

på ham, og L. skriver: Jeg fik den opfattelse, »at ministeriet var nødt til at handle så, enten det vilde eller ikke, og at Europa befandt sig i en sådan opløsningens tilstand, at det vilde være nødt til at tåle det, enten det billigede det eller ikke«. Det var Preussens råd, at Danmark ikke skulde overskride Kongeåen, »men betræde underhandlingernes vej. Dette er situationen lige overfor Preussen. Hans Majestæts regering vil nu derefter, *causa cognita*, kunne tage sin beslutning, såfremt dette ikke allerede måtte være sket«. I en efterskrift til brevet, som først var dateret (og skrevet?) den 30., hvilket er rettet til den 31., beklager Lehmann, at han først nu gennem Meyendorff erfarer, at terningerne er kastede, da »selve den officielle depeche er aldeles uden indhold«. ²⁹ – Danske tropper var rykket ind i Sønderjylland for at knuse oprøret og hjælpe de loyale og dansksindede.

Allerede på ankomstdagen, den 29., havde Lehmann med Plessen opsøgt Westmorland. Det er dette første besøg, hvortil Lehmanns følgende udtalelser i ms. sigter: »Jeg plaiderede . . . vor sag på bedste måde for lord Westmorland, som ikke havde det ringeste begreb om samme og indskrænkede sig til at ytre, at han ingen instruktioner havde«. ³⁰ I sin depeche s.d. udtaler Westmorland, at Plessen og »en udsending« havde henvendt sig til ham, men at han havde afvist at gøre forestilling hos den preussiske regering, da Arnim havde forsikret ham, at den preussiske troppetransport til hertugdømmerne var et middel til at bevare freden. ³¹ Det havde Arnim gjort et par gange.

Westmorland nævner, at Arnim også havde fået Frankrigs udsending, Adolphe de Circourt, til at love at tilskrive sin regering om ikke at modsætte sig et så godt formål. Circourt var i begyndelsen af marts af Lamartine sendt til Berlin for at overbevise Preussen

nr. 38 (Dpt. f.u.A. 1771–1848. Preussen II Depecher), henviser til Lehmanns rapport »éclairé et détaillé«.

²⁹ U. Min. Gehejmeregistraturen 1848: 29/3, nr. XXV. – I depechen hedder det – i anledning af Plessens depeche af 25. –, at man håber, Arnim, når han får nærmere oplysning, vil indtage en anden holdning. De danske troppers dislokation etc. gælder kun opretholdelsen af ordenen i monarkiet.

³⁰ Sml. udg. s. 139.

³¹ Dep. 29/3, nr. 87. F.O. 64/285. – Sml. dep. 26/3, nr. 83, og 27/3, nr. 86.

om Frankrigs fredelige hensigter og evt. forberede en alliance mellem Preussen, England og Frankrig.³² Han var som ven af Preussen og med talrige fremragende tyske venner og bekendte godt skikket hertil. Det slesvig-holstenske spørgsmål betragtede han helt med tyske øjne, og efter insurrektionens udbrud søgte han, men forgæves, at få sin regering til at udtale sig til gunst for hertugdømmernes »rettigheder«. Den 28. skrev han til Lamar-tine om Arnims fredelige forsikringer og anførte, at Westmorland troede, at England vilde anse preussisk temporær okkupation af hertugdømmerne som et rent tysk spørgsmål, vel ikke formelt billige sligt, men heller ikke dadle det.³³ Det vilde Ruslands gesandt derimod kraftigt gøre, men han havde for tiden ingen indflydelse.

Lehmann ses ikke at have opsøgt Circourt. Denne hævder – formentlig uden noget grundlag –, at Lehmann havde en dobbelt mission i Berlin – hos regeringen og hos »klubberne« (d.v.s. de politisk-revolutionære klubber).³⁴

Da Arnim den 30. meddelte Westmorland sin forhandling med Plessen og Lehmann, sagde han, at resultatet havde været tilfredsstillende.³⁵ Han havde overbevist herrerne om, at det nuværende tidspunkt ikke var egnet for en (dansk) militær invasion i hertugdømmerne, og at de preussiske troppers fremrykning kun tilsigtede at hindre fjendtligheder, »which was as much in the interest of Denmark as of the rest of Europe«. Imidlertid havde Lehmann, hedder det videre i Westmorlands depeche, givet ham et meget forskelligt referat af konferencen: Preussen var under tyske agitatorers indflydelse ude af stand til at tage hensyn til andre nationers rettigheder. Hans, Lehmanns, eneste håb stod nu til England.

Ifølge ms. henviste Westmorland Lehmann til at opsøge Stratford Canning. Det gjorde han og Plessen formentlig den 30.

³² Adolphe de Circourt: *Souvenirs d'une mission à Berlin en 1848. Publiées . . . par M. Georges Bougin. Paris. I (1908), s. LXI ff.*

³³ Circourt: *anf. arb. I, s. 279 ff., sml. s. 309.*

³⁴ *Smst., s. 379 f.*

³⁵ *F.O. 64/285: 30/3, nr. 92.*

»Om vor sag«, hedder det i ms., »vidste han ikke stort andet, end hvad de havde sagt ham i Berlin – om den af et fanatisk parti beherskede konges ufrihed osv. – men med en mageløs overlegenhed og klarhed examinerede han ud af os omtrent alt hvad vi vidste, og udtalte sig med ufordulgt misbilligelse over Preussens lidenskabelige fremfærd . . .«. Derefter følger i ms. en længere omtale af, hvad Lehmann havde sagt og foreslået, medens Plessens andel i forhandlingen lades unævnt. I udg. s. 141 fremhæves imidlertid, at det især var grev Plessen, som det lykkedes at gøre det klart for Stratford Canning, at »striden . . . var mellem en frihedselskende, legitim fyrste og oprørske undersætter, som var smittede af den almindelige tyske revolution«. Formentlig må dette være taget fra Lehmanns brev 31/3 til Knuth, hvor det hedder, at »grev Plessen med stor energi havde bortryddet den ham bibragte forestilling, at kongens vilje stod under herredømmet af et cotéri . . .«. ³⁶

Derimod havde Circourt af al evne prøvet at påvirke sir Stratford til gunst for slesvig-holstenerne.³⁷ Men denne var ifølge Circourt uvillig til at gå ind på sagens kerne (»entrer dans le fond de la question«) og fandt, at Tysklands hensigt var at sønderlemme det danske monarki. Circourts karakteristik af ham er ikke venlig, sikkert heller ikke retfærdig, men i dens overdrivelser næppe uden et vist sandhedsgrundlag: »Hans takt består alene i at graduere sin uforskammethed, således at han ustraffet kan praktisere den ved alle lejligheder . . .«. Han er en udpræget whig-aristokrat. »Uden et øjeblik nølen vilde han opofre verden for England, England for whigjerne, men ikke whigjerne for sig selv; i ham er patriotten større end den ambitiøse . . .«. ³⁸

Både den 29. og 30. havde Frederik Vilhelm IV og Arnim samtaler med Stratford Canning i den hensigt at opnå Englands mægling i det slesvig-holstenske spørgsmål.³⁸ Canning modtog disse meddelelser *officiøst*, skriver han til Palmerston. Han god-

³⁶ Sml. Reinhardt: *anf. arb.*, s. 159.

³⁷ Circourt: *anf. arb.* I, s. 263.

³⁸ Cannings dep. 30/3, nr. 7 og 9. F.O. 30/117.

tager åbenbart den tyske, uhistoriske version af oprørets udbrud, idet han udtaler: Det synes (It appears), at den danske konge under diktat af et populært parti (a popular party) har besluttet at skille Slesvig fra Holsten. Derfor har de to hertugdømmer hejst uafhængighedsfanen, dog ikke for at unddrage sig deres lydighed mod Danmarks krone, men kun for at sikre deres ret til en særskilt eksistens med hinanden under denne krone. Preussen har i forbindelse med Hannover, Brunsvig og Meklenborg sendt tropper til grænsen med ordre til, hvis Danmark angriber et af hertugdømmerne, at overskride grænsen og drive danskerne ud. Preusserne har ikke afventet at få mandat hertil fra forbundsdagen i Frankfurt. De hævder, at Holsten hører til Tyskland, at Slesvig er uadskillelig forbundet med Holsten, og at mandlig arvefølge gælder i begge.

Det danske standpunkt, fortsætter Canning, går ud på, at Slesvig stadig har været forenet med Danmarks krone, og at dets union med Holsten var en bestemmelse, taget af Christian III [! Christian I], som efterfølgerne kan ændre. I 1720 garanterede Frankrig og England Danmark besiddelsen af Slesvig. Den danske konge vil give hvert hertugdømme en særskilt administration, og han er besluttet på at slå oprøret ned med magt. En kollision mellem danske og tyske tropper vil derfor let kunne indtræffe.

En sådan vil det, fremhæver Canning, være ønskeligt at undgå både af hensyn til Europas nuværende tilstand og til Englands handelsinteresser, da man kan befrygte en dansk blokade af Nordtyskland. Han har derfor sagt til kongen og Arnim, at der ikke ved første betragtning forekom ham at være noget til hinder for en engelsk mægling.

Stratford Cannings udtalelser om det preussiske ministeriums svaghed, dets tilbøjelighed til at flyde med strømmen og give efter for »every irregular expression of popular caprice« stemmer med, hvad d'Ohsson den 3. meddelte Stockholm: »Le gouvernement n'a pas encore recouvré toute son autorité; chacun se croit en droit de lui adresser des demandes, de lui donner des conseils, de lui dicter ses volontés.«³⁹ Den svenske gesandt nævnte, at den

³⁹ d'Ohssons dep. 3/4, nr. 25. Riksarkivet. Stockholm.

preussiske regering agtede at lade tropper rykke ind i Holsten trods Plessens og Lehmanns forestillinger mod »denne fjendtlige intervention«. Han omtalte også, at Arnim havde forsikret dem om, at det tværtimod var »en fredelig intervention i den hensigt at forhindre invasionen af tyske frikorps i Holsten og Slesvig«. At Lehmann havde aflagt ham visit, skrev han intet om.

Fra sir Stratfords og d'Ohssons syn på den preussiske regering adskiller Lehmanns sig nærmest ved hans mere farverige ordvalg. Den 1. april skriver han til Reventlow,⁴⁰ »at her aldeles ingen regelmæssig regering findes, men at de mænd, der ved siden af en dybt sunken konge bære magtens ansvar, langt fra at beherske forholdene, kun er viljeløse redskaber i en regelløs, uoplyst og fanatisk, af klubber, tildels endog af gadeopløb dikteret opinions vilde luner, hvilken opinion under den store mangel på politisk dannelse væsenligen kun adlyder brutale naturinstinkter«.

Lehmann nævner i dette brev – ligesom i brevet 31. marts til grev Knuth –, at da han og Plessen udførligt havde sat Stratford Canning ind i »qvæstionen«, efterlod han i hans hænder en »note verbale«, »naturligvis uden adresse, navn og underskrift«.⁴¹ Det må have været Plessen, der har lært Lehmann det diplomatiske udtryk »note verbale«. I skriftstykket, der appellerer til Englands bistand, siges, at en tysk militær overskridelse af grænsen til Holsten betyder en krænkelse af ikke-interventionsprincippet, rettet i insurrektionens navn imod den legitime magt. Yderligere er ethvert angreb på Ejderen, »den evige grænse mellem Tyskland og Danmark«, casus foederis for de magter, der har garanteret Danmark besiddelsen af Slesvig.

Den 31. ankom Knuths »længselsfuldt forventede«, men af Lehmann som indholdsløs betegnede depeche til Plessen med den engelske kurer. Denne medførte til videreforsendelse til London Wynns depeche til Palmerston af 29. og brev af s. d. til Westmorland.⁴² I brevet hedder det om Lehmann: »I am assured that

⁴⁰ Ges. ark. London. Korrespondance med Foreign Office m.m. 1848. – Genpart af brevet i Lehmanns arkiv. C. 13.

⁴¹ Kopi af denne i Lehmanns arkiv. C. 13.

⁴² F.O. 22/162: 29/3, nr. 26. – Westmorland. I, s. 21 ff. – F.O. 64/286: 1/4, nr. 95.

he has no distinct Mission«, men Wynn mener, han senere vil tage til London.

I depechen og brevet gøres der rede for Knuths forhandlinger om aftenen den 28. med Wynn, Sternberg og Oxholm om, hvad der kunde gøres for at standse preussisk intervention til fordel for slesvig-holstenerne. Wynn foreslog en fælles henvendelse herom til Preussen fra den engelske og russiske gesandt i Berlin; disse burde uden at afvente instruktioner fra deres regeringer erklære, hvad de anså for disses opfattelse. Han lovede at skrive til Westmorland med anmodning herom; Sternberg vilde gøre det samme til Meyendorff.⁴³

I sit ms.⁴⁴ skriver Lehmann: »... efter at han [Westmorland] havde modtaget depecher fra sir Henry Wynn og de mundtlige kommentarer, som disses overbringer, den for Danmark begeistrede kapitein Brownrigg, gav ham, blev han efterhånden varmere og søgte ikke blot så godt som muligt at sætte sig ind i sagen, men også at lægge sin sympathi for dagen ved at vise mig den største personlige opmærksomhed. Af hans legationssecretair Howard... erfarede jeg, at Westmorland ikke blot på det stærkeste havde udtalt sig i sine depecher til sin regering mod Preussens færd og dennes motiver, men at han også på sit eget ansvar havde gjort et skridt hos Arnim...«.

Westmorlands aktive optræden var, som det rigtigt betones i det anførte stykke af Lehmanns ms., forårsaget af Wynns anmodning. Den 1. havde han herom en konference med Arnim.⁴⁵ Han sagde, at han ingen instruktioner havde fra sin regering, men fremhævede, hvor fordelagtigt det vilde være, om der, før fjendtligheder begyndte, skete en forståelse mellem Preussen og England om spørgsmålet. Arnim svarede, at hverken Preussen eller Tyskland vilde tillade danske tropper at okkupere Holsten. Men han var villig til den ordning, at de tyske tropper ikke overskred Ejderen, såfremt de danske ikke gjorde det. Billigede Plessen dette, vilde han foreslå det til sine kolleger og kongen, som utvivlsomt vilde samtykke deri. Appellerede Danmark til

⁴³ Sml. Sternbergs dep. 29/3, nr. 41.

⁴⁴ Sml. udg. s. 144 f., hvis fremstilling forekommer mindre nøjagtig.

⁴⁵ F.O. 64/286: 1/4, nr. 95 og 96.

England om at være mægler, vilde han med glæde acceptere mæglingen.

Ligeledes den 1. havde Plessen og Lehmann deres 2. konference med Arnim.⁴⁶ I Lehmanns beretning herom, skrevet dagen efter, hedder det, at Plessen først oplæste grev Knuths sidste note (af 29., se anm. 29). Derefter udviklede Lehmann i en længere tale, hvad der bådede Preussen bedst, og hvordan det med ære kunde komme ud af de nuværende komplikationer. Det kunde ikke opstille en dansk armés indrykning i Slesvig som casus belli, da indrykningen »rimeligvis allerede nu var sket«,⁴⁷ men Preussen kunde sætte casus belli ved Ejderen. Efter videre diskussioner erklærede Plessen og Lehmann, at vilde Preussen og dets forbundsfæller forpligte sig til ikke at rykke ind i Holsten, hvis danske tropper ikke overskred Ejderen, så vilde de på deres regerings vegne påtage sig denne sidste forpligtelse. »Jeg behøver ikke at sige«, skriver Lehmann, »at vi fremstillede det som et umådeligt offer, at kongen af Danmark skulde renoncere på sin ret til i sine egne stater og ved sine egne midler at genoprette sin lovlige autoritet også i Holsten, men at jeg i mit hjerte anså en sådan løsning for spillet vundet . . .«, d.v.s. fra et ejderdansk synspunkt. Arnim gik nu ganske vist ikke ind på forslaget eller lovede det sin understøttelse, men »han tog det dog ad referendum og smagte dog for så vidt på det, at i det mindste grev Plessen havde stærkt håb om, at det vilde gå igennem . . .«.

Helt svarer Lehmanns fremstilling ikke til den, vi møder i Plessens depeche af 2. april. Plessen siger nemlig her, at han »avant hier [d. e.: 31. marts] verbalement« havde fremsat nævnte forslag, og at Arnim havde lovet ham at referere det til ministerrådet, men at han i går [d. 1.] meddelte ham, at regeringen forkastede det og havde beordret preussiske tropper at rykke ind i Holsten. Plessen havde gjort alt for at få Arnim fra denne beslutning og var blevet kraftigt støttet af Lehmann »qui, avec

⁴⁶ Plessens depeche 2/4, nr. 39. – Lehmanns brev til Knuth 2-3/4.

⁴⁷ Først om aftenen erfarede L., at danske tropper var rykkede ind i Haderslev. Såvel i ms. som i udg. s. 145 hedder det unøjagtigt, at L. sagde, indrykningen var sket.

toute l'éloquence dont il est doué et avec la clarté des idées, qui le distingue, a représenté la justice de la cause de notre Gouvernement dans son véritable jour».

Om morgenen den 2. modtog Plessen og Lehmann endeligt afslag fra Arnim, hvorfor de ikke overleverede den koncept til deklARATIONEN, som de havde opsat. Ved Plessens depeche ligger to eksemplarer af denne.⁴⁸ Danskerne ilede nu til Stratford Canning, »og havde den lykke«, skriver Lehmann, »at han fuldkomment billigede vor proposition, hvis koncept vi lod blive i hans hænder«. I Plessens depeche siges, at Stratford Canning finder »mon projet de déclaration . . . équitable«.

Lehmans brev af 2. er fortsat den 3., og han meddeler her, at hverken Westmorland eller Canning havde kunnet træffe Arnim i går, hvorfor sagen måtte opsættes til i dag: »I dette øjeblik bringer sir Stratford den besked, at Preussen ikke vilde afstå fra den beslutning at besætte Rendsborg, og det øjeblikkeligen«.

I sin depeche af 2. meddeler Westmorland, at Plessen har underrettet ham om, at han ikke har kunnet få Arnim til at opgive okkupationen af Holsten ved tyske tropper.⁴⁹ Westmorland skriver, at Plessen vil prøve at træffe Arnim igen »this evening in the hope of being able to enter upon some stipulation that neither the forces of the Allies [de tyske tropper] or those of Denmark should pass the Eider«. Om Westmorland her gengiver Plessens formål korrekt, får stå hen. Plessen traf næppe Arnim den aften. I depechens slutning bemærker Westmorland, at han har gjort alt, han turde gøre uden instruktioner, for at bevæge Arnim til ikke at lade tropper rykke ind i Holsten, før man havde erfaret Palmerstons mening herom. Men han frygtede for, at hans anstrengelser havde været forgæves.

Dagen efter skrev Westmorland, at Lehmann havde opsøgt ham for at meddele det negative resultat.⁵⁰ Og »he tells me that Sir Stratford Canning to whom he had applied as well as to

⁴⁸ Et eksemplar findes også i Lehmans arkiv. C. 13.

⁴⁹ F.O. 64/286: 2/4, nr. 102.

⁵⁰ Smst.: 3/4, nr. 103.

myself to assist in his endeavours upon this subject has equally failed«. Lehmann havde derfor bestemt at tage til London, havde tilbudt at tage Westmorlands depeche med og bedt om hans introduktion til Palmerston.

Det negative resultat af sir Stratfords henvendelse fremgår ikke særlig klart af hans beretning af den 3.⁵¹ Såvel kongen som Arnim, skriver han, havde bedt ham interessere sig for det slesvigske spørgsmål, og han havde derfor prøvet at begrænse kollisionsmulighederne og vinde tid, for at Palmerston, om han fandt det nyttigt, kunde få mulighed for påvirkning. Da Plessen og »his temporary Colleague, Monsieur Lehmann, who goes on to England to night«, også havde henvendt sig til ham, havde han kunnet påvirke begge parter »in the same sense«. Han mente, at ingen af parterne vilde overskride Ejderen, og at begge ønskede Englands mægling.

Trods den forskel i udtryksmåde, der findes mellem Plessens depeche af 2. og Lehmanns 10 sider lange brev af 2.-3., er bedømmelsen af situationen og de råd, de sender regeringen i København, stort set ens. Begge opfordrer således til ikke at forhaste sig med repressalier (blokade, evt. kaperbreve) over for den preussiske indskriden, bl. a. for ikke at forskertse Englands velvilje. Begge fremhæver ligeledes det politisk uheldige i, om der kommer et blodigt sammenstød med slesvig-holstenerne. Derfor anbefaler de, da indrykningen nu er sket, med størst mulig styrke at besætte det mest mulige af kampens genstand, så insurgenterne ikke dristede sig til et slag. Til efterretningen om, at 1500 md. var rykket ind i Haderslev, bemærkede Lehmann, at så burde det have været 15.000!

Overensstemmelsen i Plessens og Lehmanns »råd« må være fremgået af deres fælles drøftelser. Medens Plessen holder sig til sagen, fremsætter Lehmann sine anskuelser med meget ordfyld. Det forekommer ham, skriver således Plessen, at man bør skynde sig med at sikre sig Englands mægling, som næppe vil blive nægtet. »At England nemlig er vor bedste støtte«, udtaler Lehmann, »og – om end selve ordet endnu ikke er udtalt, – den endelige

⁵¹ F.O. 30/117: 3/4, nr. 10.

voldgiftsmand i vor sag, derom er vi vel alle enige. . . . England vil sikkert troligen stå os bi, såsnart det, tilstrækkeligen oplyst, er kommet til den overbevisning, at vi have ret. Men vi vilde definitivt fjerne det fra os, såsnart vi greb forholdsregler, der ikke forekom det tilstrækkeligen retfærdiggjorte, især sådanne, der sårede dets egen interesse . . .».

Lehmann betoner i sit lange brev gentagne gange den betydning, man i København bør tillægge hans betragtninger: »Det er mit råd som den, der efter ministeriets ønske befinder mig her, for at se selve forholdene i umiddelbar nærhed, og for derom at søge vejledning hos vægtige diplomater, hvis interesser stemme med vore. Det er mit votum som Hs. Majestæts minister, hvorfor jeg også tør forvente, at hr. udenrigsministeren derom i konseillet vil anføre det fornødne . . .».

Meget misfornøjet var Lehmann med de fra København manglende efterretninger, bortset fra den »indholdsløse« depeche. Selv skrev han et par breve til Reventlow i London for at underrette denne om tilstanden og forhandlingerne i Berlin. »Jeg har selv«, skriver han, »for smerteligen følt, i hvilken pinlig stilling en underhandler befinder sig, som ingen underretning erholder, som altså ikke blot er uvidende om, hvad hans regering har i sinde, men selv om hvad den har gjort ikke erfarer andet, end hvad han kan læse sig til i aviser eller lokke ud af bedre underrettede gesandter fra tredie magter, eller af selve sin vederpart i underhandlingen . . .».

I et sidste brev (af 3.) til grev Knuth inden sin afrejse til London anbefaler Lehmann at give Plessen fyldig besked om, »hvad der sker og tilsigtes. Jeg smigrer mig med, at også en instruerende direction vil være dobbelt uundgåelig, efter at jeg nu rejser«. Han håbede i London at forefinde »de factiske efterretninger, jeg hidtil bitterlig har savnet«, og opfordrede til at sende ham »både trykte og utrykte materialier«. »Husk, jeg blev minister uden i forvejen at have drømt derom, og rejste midt om natten med en times varsel«. Som i det foregående brev nævnte han, at han skulde plædere sagen med de engelske kronjurister imod Tyskland. Han mente efter den nu i Berlin gjorte erfaring at

turde påstå, »at jeg med vigeur kan bestå en mundtlig discussion, men englænderen vil have alt sort på hvidt, og hvis jeg ikke stolede på, at Gud er stærk i de svage, og at troen kan flytte bjerge, vilde jeg aldrig fordriste mig til det vovestykke, hvortil pligt og mod nu driver mig«. Til slut bad han Knuth »uopholdeligen« at lade foretage en indgående undersøgelse af den nøjagtige grænse mellem Slesvig og Holsten, og at der »straks« udarbejdes »en finansiell opgørelse mellem Danmark og Holsten, navnlig statsgældens deling«. – Ingen af Lehmanns her nævnte anmodninger fandt grev Knuth det presserende at gå ind på, hvad det heller ikke var.

Allerede den 2. havde Plessen efter drøftelse med Lehmann forfattet en protestnote imod Preussens hensigt at bemægtige sig Rendsborg.⁵² Den indgaves – og dateredes – den 3.⁵³ Danmark, hedder det her, kunde ikke anerkende nogen fremmed magts ret til intervention, og Plessen protesterede i sin konges navn mod en så åbenbar krænkelse af kongens suverænitetsrettigheder. Protesten meddeltes de fremmede gesandtskaber i Berlin. Da d'Ohsson den 6. sendte protesten videre til Stockholm, skrev han, at den preussiske regering nu måske angrede sin hovedkulds tagne forholdsregel mod Danmark og burde have betænkt sine handelsinteresser.⁵⁴

I d'Ohssons depeche hedder det, at da Lehmann intet havde kunnet opnå i Berlin, var han »i forgårs« (d. 4.) taget videre til London. Han havde dog allerede om aftenen den 3. forladt Berlin. Han nåede derfor ikke her at få grev Knuths skrivelse af 3.⁵⁵ som svar på hans af 31. I denne nævnes regeringens fortrolige meddelelse af 1. til den preussiske gesandt i København,⁵⁶ og Lehmann anmodes om at forblive i Berlin, indtil det har vist

⁵² Plessens dep. 2/4, nr. 39.

⁵³ U.Min. Krigen 1848–50. Fredsunderhandlinger april-sept. 1848. – Trykt i »Brevskaber om de slesvigske Forhold.« (Trykte som manuskript). 1848. Nr. 2.

⁵⁴ Dep. 6/4, nr. 26. Riksarkivet. Stockholm.

⁵⁵ Lehmanns arkiv. C. 13. – Plessens depeche 6/4, nr. 40.

⁵⁶ Brevskaber om de slesv. Forhold. Nr. 3.

sig, om nævnte meddelelse ikke har retarderet den preussiske interventionslyst. Endvidere fremhæver grev Knuth, at han i forholdet til Englands og Ruslands gesandter har valgt at behandle begge med samme åbenhed og fortrolighed.

Dette realpolitiske standpunkt havde Lehmann i øvrigt også stort set indtaget, da Plessen straks efter Lehmanns ankomst til Berlin introducerede ham hos den russiske gesandt baron Meyendorff, »en i høj grad udmærket, åndrig og erfaren statsmand, med hvem hr. von Plessen synes at stå i et meget intimt velvillighedsforhold«, som Lehmann skriver i sit brev af 31. Han omtaler her den yderst velvillige modtagelse, som Meyendorff gav ham, men også at denne ikke kunde yde Danmark nogen direkte positiv understøttelse på grund af det spændte forhold mellem Preussen og Rusland »i anledning af de polske affærer«. Dog havde Meyendorff støttet Danmark ved samtaler med de andre diplomater, anfører Lehmann, der fortsætter: »jeg vilde handle højst letsindigt, dersom jeg af personlige sympatier eller antipatier lod mig afholde fra med al iver, naturligvis parret med al mulig forsigtighed, at pleje enhver relation, der kunde frembyde vore anliggender nogen hjælp«.

Stemmende med disse udtalelser begynder Lehmann i sit ms. skildringen af sit forhold til Meyendorff med følgende: »Hvor meget jeg end personligen delte den uvilje mod hele det russiske væsen, som dengang i hele Europa havde nået sit højdepunkt, kunde jeg dog ikke have tvivl om min pligt at søge vejledning og om muligt understøttelse hos dets gesandt, baron Meyendorff . . .«. Fremstillingen i udg. s. 138 f. svarer til ms., men dog lidt ændret. I en længere, ganske interessant anm. i ms. fortæller Lehmann om sit personlige forhold til russeren.⁵⁷ Denne havde, skriver Lehmann, »åbenbar ikke blot sympati for Danmark, men også med den vanskelige stilling, hvori jeg var kastet ind i den for mig så fremmede diplomatiske verden«. Lehmann omtaler sine »jævnlig besøg« hos Meyendorff, dennes fortællinger om russiske institutioner eller om sit eget liv, således forbindelser med Goethe og brødrene Humboldt. Meyendorff rettede på L.s

⁵⁷ Hvad udg. s. 150 f. meddeler, er taget herfra, men medtager ikke alt.

fransk i hans »verbalnote« (se ovenfor), medgav ham en anbefalingsskrivelse til baron Brunnow og har »senere sendt mig venlige hilsener«.

Ligesom Meyendorff var den østrigske gesandt, grev Trauttmansdorff uvillig til at blande sig i den dansk-tyske strid ved henvendelser til den preussiske regering. Lehmann opsøgte ham den 1. april sammen med Plessen og bad om, at han vilde understøtte deres forestillinger hos grev Arnim.⁵⁸ Men, som Trauttmansdorff skriver i sin depeche, besvarede han »in höflicher Weise« anmodningen med, at dertil vilde kræves en bemyndigelse fra hans regering, hvilken alene kunde give hans ord vægt. Måske er det et udslag af hans høflighed, at han titulerer Lehmann von Lehmann.

Trauttmansdorffs udtalelser i hans depecher fra disse dage om det slesvig-holstenske spørgsmål er nøgterne, men noget kritiske over for Preussen.⁵⁹ I sin depeche af 28. marts stiller han Frederik Vilhelm IV.s brev af 24. til hertugen af Augustenborg og Frederik VII.s svar s.d. til den slesvig-holstenske deputation op imod hinanden og forudser, at Preussens støtte til Holsten om forbindelse med Slesvig vil kunne fremkalde en europæisk forvikling – med Ruslands og Englands indblanding – bøjer Danmark sig ikke for Preussens trusler. I Preussens optræden i denne sag, skriver han, erkender man »det ultratyske princip overvægt, ønsket om at stille Preussen foran og skaffe det en ny fordring på popularitet i Tyskland«. Da garderegimenterne nogle dage senere fik ordre at marchere til Rendsborg, finder Trauttmansdorff, at en medvirkende årsag hertil nok er ønsket om at dæmpe deres mismod over tilbagetrækningen fra Berlin (efter barrikadekampene).⁶⁰

⁵⁸ Trauttmansdorffs depeche 1/4, nr. 64 A. Haus-, Hof- und Staatsarchiv. Wien.

⁵⁹ Depecher 28/3, nr. 60 B.; 2/4, nr. 65 B, og 3/4, nr. 66 B.

⁶⁰ Nærmest for kuriositetens skyld skal jeg anføre, hvordan Lehmann i ms. karakteriserer Trauttmansdorff, og hvad det er blevet til i udg. s. 137 f. Ms.: »Det var en blid gammel mand, hvis meget fremtrædende tunge syntes at antyde, at mad var alt, og alt var mad. Han klagede grædefærdigen over de skrækkelige tider ...«. Udg.: »... overraskedes jeg dog ved i en græde-

Noget positivt resultat opnåede Lehmann ikke i Berlin, skønt han, som han den 3. skrev til sin hustru, i de 6 dage havde kæmpet som en løve mod ministeriet.⁶¹ »Nu flyver jeg til London for at påkalde dets hjælp. Den vil ikke mangle . . .«. I et senere brev, den 6., til hustruen skrev han: »Hvad jeg har udrettet? I det mindste så meget, at Danmarks repræsentant har indgydt overbevisning om, at Danmark besjæles af en alvorlig vilje, og at dette både har gjort Preussen betænkelig ved at drive sagen alt for vidt og England ivrig for at lægge sig imellem en collision, der truer med at blive alvorlig«. ⁶² Det sidste kan man næppe i særlig grad tilskrive Lehmanns indflydelse; heller ikke havde hans optræden retarderet Preussens interventionslyst.

2. Lehmann i London

Om aftenen den 3. kl. 10 afrejste Lehmann fra Berlin med London som mål. At tage til Wien havde han opgivet. Derimod havde den belgiske gesandt i Berlin, den liberale statsmand Jean Baptiste Nothomb, opfordret ham til på rejsen til London at gøre ophold i Bruxelles og her søge audiens hos kong Leopold.⁶³

færdig tone at få det åbenbare skriftemål, at ingen vilde bryde sig om, hvad han sagde . . . denne hans [Metternichs] repræsentant, hvis altfor synlige og altfor bevægelige tunge mere mindede om dennes opgave at smage, end at tale, og hvis idiotisk-milde blik kun havde bevaret svage reminiscenser af gammel huldsalighed.

⁶¹ Brevet findes i Lehmanns arkiv. Det er ikke trykt i Polit. Breve. IV.

⁶² Polit. Breve. IV, s. 180.

⁶³ I ms. siges, at Nothomb fremsatte opfordringen ved et middagsgilde hos Westmorland samme dag, som Lehmann om aftenen vilde rejse til London. I udg. s. 156 f. hedder det derimod, at Nothomb opsøger ham »få timer før min afrejse« og inden middagen hos Westmorland [!]. I Lehmanns brev af 8. til grev Knuth (Lehmanns arkiv. C. 13. – Våbenstilst. i Malmø etc., læg 4) omtales slet ikke middagen hos Westmorland, men L. skriver: »Få timer forinden min afreise kom den belgiske gesandt hr. Nothomb, med hvem jeg kun aldeles tilfældigen på gaden havde vexlet nogle ligegyldige ord, til mig og spurgte . . .«. Udg. har, som det ses, kombineret de to beretninger, men på ret usandsynlig måde, forekommer det mig. Middagen hos Westmorland omtales i Lehmanns brev af 3. til hustruen, og man får ikke indtryk af, at middagen har været den dag.

Som Belgiens konge kunde Leopold naturligvis ikke blande sig i sagen – Belgien var neutralt – men Nothomb mente, at Leopolds personlige mening på grund af hans forbindelser kunde være af vigtighed for os. Han medgav Lehmann et brev til kongens husminister Jules van Pradt og gav ham nøje instrukser m.h.t. tidspunktet, hvor han vilde kunne få audiens.

Den 5. kl. 5 ankom Lehmann til Bruxelles, og alt gik, som af Nothomb bebudet. En billet fra van Pradt meddelte Lehmann, at kongen vilde modtage ham samme aften kl. 9.⁶⁴ Lehmann fik således lejlighed til udførligt at gøre rede for det danske syn på insurrektionen og Preussens holdning, og kongen hørte opmærksomt på ham. I et brev påbegyndt den 5., men fortsat den 6. til prins Albert skriver Leopold om Preussens konge: »das Benehmen wegen Schleswig kann ich nicht loben, es geschieht nur einen Grund zu haben die Garde zu entfernen!«⁶⁵ Man finder her en genklang af Lehmanns fremstilling – eller af denne og Nothombs.

Den danske udsending i Belgien, vor chargé d'affaires Edzard Vilh. Coopmans faldt ikke i Lehmanns smag. I ms. skriver han om denne, som han besøgte den 6. om morgenen: »Han var ingenlunde vis i sin sag, da han hazarderede den ytring, at Slesvig aldrig havde hørt til det tyske rige; han spurgte, om arvefølgen i dette land var den samme som i kongeriget, da han havde hørt dette både påstå og benægte; og han blev meget behagelig overrasket, da jeg fortalte ham, at England havde garanteret os Slesvigs besiddelse, idet han med et beroliget smil ytrede, at så havde vi ingen nød«.

Nederst på siden følger, men overstreget: »Det er et exemplar af de diplomater, ved hvis hjælp«. Der mangler herefter formentlig noget i ms., men øverst på næste side hedder det: »Til denne lille mundsmag på de diplomater, med hvilke vort ancien régime styrede landets udenrigske anliggender – og de, som hverken vidste ud eller ind, var endda ikke de værste – skal jeg tilføje en anden, som fører lige tilbage til kilden . . .«.

⁶⁴ Lehmanns arkiv. C. 13. – Ms. som udg. s. 157 siger kl. 8¹/₂.

⁶⁵ Royal Archives. Windsor. I 3/21.

I udgaven⁶⁶ er ms. forandret til følgende: »... Coopmann [Coopmans], der – ikke var vis på, om Slesvig ikke i fortiden havde hørt til det tyske rige, og om det havde samme arvefølge som Danmark, og som blev behagelig overrasket ved den nyhed, at England for et århundrede siden havde garanteret kongen af Danmark besiddelsen af Slesvig, idet han mente, at så havde vi jo ingen nød. Til gengæld for de værdifulde oplysninger, jeg i så henseende havde givet ham, skattede han sig lykkelig ved at kunne meddele mig, hvad lord Palmerston havde sagt om Lamartines manifest til van de Weyer, idet hans gode forbindelser havde sat ham i stand til at skaffe sig en genpart af dennes depeche derom – et højst interessant aktstykke, af hvilket han forbeholdt sig den ære at meddele mig en afskrift. Det er med sådanne redskaber, at den danske regering har ledet Danmarks udenrigske politik! Og endda er det ikke idioterne blandt dem, som for os har været de fordærveligste. Men var selve regeringen bedre?»

Udg.s gengivelse – eller omskrivning – af ms. er vel ikke forvanskende, men forgrovende – bl. a. udtrykket idioter. Coopmans omtaler Lehmanns besøg i sin depeche af 7.⁶⁷ Han nævner både Lehmanns meddelelser til ham om den virkelige tilstand »i vort kære fædreland, så falsk fremstillet i de tyske blade...«, og at han har kunnet give Lehmann kopi af van de Weyers depeche 7/3 om Palmerstons syn på Lamartines manifest af 2/3. Det, mener han, vil kunne vejlede Lehmann ved de demarcher, han vil gøre hos Palmerston. Det er denne Coopmans' opfattelse, som Lehmann spotter over i sin ironisk mente udtalelse: »et højst interessant aktstykke«. Men en af gesandternes vigtigste sysselsættelser var at meddele hinanden kopier af mere eller mindre interessante depecher! – I Coopmans' depeche af 7. omtaler han desuden, at han i sine samtaler med Belgiens udenrigsminister har ment at finde denne overbevist om den danske krones rettheder over Slesvig.

Til morgen (den 7.), kl. 3, gik Lehmann i Ostende ombord

⁶⁶ Udg. s. 159 f.

⁶⁷ U.Min. Belgien-Holland. Depecher 1848-49: dep. 7/4 48, nr. 31.

i et skib til England, skriver Coopmans. Kl. 6 om aftenen samme dag ankom Lehmann til London, »hvor jeg naturligvis strax tyede til grev Reventlow«, meddeler han i et brev af 8. til grev Knuth.⁶⁸ Da Lehmann ved udarbejdelsen af sit ms. har haft adgang til dette brev, ser det mærkeligt ud, at han angiver den 6. som ankomstdagen til London. Udgaven har ligeledes denne gale dato, skønt den rigtige findes i Reinhardts tidligere omtalte, i 1871 udkomne bog om Orla Lehmann (s. 164).

Hos Reventlow stiftede Lehmann bekendtskab med den tidligere udenrigsminister, grev Heinr. Reventlow-Criminils sidste depeche af 20. marts til denne. Det gav ham anledning til i brevet til grev Knuth at foretage en nedrakning af l'ancien régime. »Af mit ganske hjerte«, skriver han, »lykønsker jeg Danmark både til Deres og til grev Reventlows skrivelser, hvis ånd og indhold man først rigtigt lærer at vurdere, når man som udgangspunkt ved siden deraf læser den sidste note, den forrige udenrigsminister har skrevet til grev Reventlow, og det under 20. marts, hvor revolten allerede var på nippet til at bryde ud i vore egne lande, og hvori der ikke findes den fjerneste hentydning til Danmarks anliggender, men – jeg siger det med den fulde vilje i mine skrivelser til Dem at emancipere mig fra alt diplomatisk sprog, jeg siger det med en retfærdig vredes usminkede styrke – det fadeste thevandspassiar om den franske provisoriske regerings stilling og hensigter, og om chancerne af den franske kredits hausse eller baisse, det letfærdigste og mest overfladiske ordgyderi, som enhver ubeskæftiget avislæser i Europa vilde kunne have gjort lige så godt, og hvori la grande affaire for et land, der svæver på afgrundens rand, er fortolkningen af en visit. Jeg siger dette . . . [osv., osv.]«.⁶⁹

Man er desværre nødt til at stemple denne Lehmanns skrivelse med hans egne ord »det letfærdigste og mest overfladiske ordgyderi«. Reventlow-Criminils pågældende depeche er et cirkulære

⁶⁸ Våbenstilst. i Malmø etc., læg 4: brevet her er en genpart. I Lehmanns arkiv, C. 13 findes en som genpart betegnet koncept.

⁶⁹ Sml. udg. s. 160.

til de danske gesandtskaber og – med visse udeladelser – lig en depeche af 19. til vor gesandt, Bille, i Stockholm.⁷⁰ Dets væsentligste indhold er, at de europæiske regeringer vil indtage et venligt forhold til det revolutionære Frankrig, quoique purement officieux. Således skal også den danske gesandt Moltkes besøg hos Lamartine fortolkes. – Først op på dagen den 20. indløb efterretningerne om Rendsborg-mødet den 18. i København. I en depeche af 20. til Bille, senere end ovennævnte cirkulære, omtaler Reventlow-Criminil revolutionen i Wien, men bemærker, at han er alt for optaget i dag til nærmere at komme ind på denne og dens ulykkelige konsekvenser: »Je me reserve d'y revenir le plus tôt possible«. Men den følgende formiddag fik det gamle ministerium afsked.

For grev Knuth kan det måske nok have haft interesse af Lehmanns brev af 8. at erfare, at denne stadig har sit mod og sin fortrøstning i behold. Men måske kan han også have følt skepsis ved Lehmanns ordrige forsikringer herom uden angivelse af realiteter herfor. Selv i Berlin, skriver han, har hans urokkelige tro på Danmarks stjerne intet sekund vaklet; ressourcerne har han måttet søge hos sig selv. I koncepten til brevet findes udtryk som de følgende, der ganske vist siden er slettede: Det er vort mod, hvori vor eneste magt ligger – mit uanfægtelige mod – den gode samvittighed og den faste fortrøstning. – Brevet ender Lehmann: alle mine længsler kalder mig til kongens side, hvortil han først havde føjet, hvad senere er slettet: være sig nu på Christiansborg eller på valpladsen. – Skal udtalelsen have noget indhold, kan den næppe betyde andet, end at Lehmann vilde diktere (råde) kongen, hvad han skulde gøre. Det havde han gjort med svaret til slesvig-holstenerne.

I sin depeche af 9. skriver Reventlow, at Lehmann ankom i går [må være i forgårs] kl. 6 eftermiddag. Han havde, fortsætter han, allerede sat ham ind i, hvad han havde foretaget sig, »og det er mig til stor opmuntring, at han billiger hvert skridt, jeg har gjort . . .«. Hans og »mine anskuelser om, hvad der er at gøre,

⁷⁰ U.Min. Gehejmeregistratur 1848, nr. XII.

om målet, vi har at stræbe efter, stemmer aldeles overens, og vi skal sikkert intet forsømme for at fremme det, såvidt det står i vor magt«.

Inden Lehmanns komme til London havde Reventlow allerede haft lejlighed til at gøre brug af de i hans breve fra Berlin af 1. og 3. meddelte oplysninger. Den 6. takkede han ham for disse og meddelte, at han allerede havde givet L.[ord] Ab[erdeen] et udtog af det væsentlige.⁷¹ Han forenede, skrev han, »mine ønsker og bestræbelser med Deres for at afværge den fare, der truer vort elskede fædreland...«. Yderligere gav Reventlow understatssekretær Stanley en ekstrakt – i fransk oversættelse – af Lehmanns brev af den 1. med omtalen af den støtte, de engelske diplomater i Berlin havde ydet, og fremhævelsen af, at Danmarks hele håb nu stod til England, den eneste magt, som kunde hjælpe os.⁷²

Lehmann har i sit ms. to steder en karakteristik af grev Reventlow; det første sted er den overstreget, men de to steder er næsten enslydende. Det overstregede sted lyder: »Han var visseligen hverken noget geni eller nogen lærd, men han var en brav mand med et ærligt dansk hjerte, med megen verdenserfaring og navnlig med et ypperligt greb på at tage englænderne in their own way, hvilket de altid synes godt om«.⁷³

At stedet er overstreget, skyldes, at Lehmann kom ind på først at ville give en fremstilling af den irske repeal-bevægelse og den engelske chartistbevægelse. Dette gør han særdeles udførligt. Derpå præsenteres vi i ms. igen for Reventlow samt hans legationssekretær, Lehmanns gamle skolekammerat Rudolph Bielke, hvorefter det hedder: »Jeg besluttede derfor strax at stille mig således til legationen, at min sendelse kun skulde

⁷¹ Gengivelse af Reventlows brev 6/4 til Lehmann samt Aberdeens brev 7/4 til Reventlow. Ges.ark. London. Korrespondance med Foreign Office etc. 1848.

⁷² Kept. til ikke afgået brev 6/4 til Palmerston. Den ovennævnte pk. – F.O. 22/166: »Traduction. Extrait d'une lettre particuliere de Mr. O. Lehman, membre de conseil du Roi«.

⁷³ I udg. s. 182 f. er karakteristikken stort set den samme.

gå ud på at understøtte den med oplysninger og råd, hvorved dens hensynsfulde imødekommen sikrede mig al ønskelig indflydelse uden at jeg var udsat for at svække dens stilling ligeoverfor den engelske regering eller de fremmede diplomater.⁷⁴

Lørdagen den 8. præsenterede Reventlow Lehmann for Palmerston ved dennes reception i Downing Street.⁷⁵ I ms. siger Lehmann herom, at han på Palmerstons spørgsmål, om han ønskede en sammenkomst med ham, svarede, at hans sendelse nærmest gjaldt »vor egen gesandt, til hvem regeringen havde den fuldeste tillid«.

I sin depeche af 11. fremhæver Reventlow, at chartistbevægelsen og dennes til den 10. berammede store demonstration helt havde lagt beslag på regeringens opmærksomhed. Der var alvorlig fare for blodige optøjer, men alt forløb roligt, og i parlamentet blev chartisternes kæmpepetition behandlet som enhver anden. Lehmann fik den uforglemmelige oplevelse at overvære dette parlamentsmøde. »Den 10. april«, hedder det i ms., »var en af den lovlige friheds største og skønneste triumpher. Jeg har elsket den, så længe jeg mindes; men aldrig er den forekommet mig større og skønnere, end da jeg den 10. april sad i Westminster Abbey«. Derpå havde han først skrevet, men siden overstreget: »Den dag græd jeg i Westminster Abbey store og hede glædestårer og skammer mig ikke ved her at gøre denne bekendelse. Det er med tårer i øjnene, jeg nu som gammel mand nedskriver denne bekendelse«.

Den 11. sendte Lehmann grev Knuth et nyt brev.⁷⁶ Han finder,

⁷⁴ Udg. s. 183 har en meget fri omskrivning af dette stykke. Således hedder det – i strid med sandheden – at L. fortalte Reventlow, »at min sendelse egentlig kun havde gjaldt Berlin, men når jeg efter udenrigsministerens ønske havde lagt hjemvejen over London . . .«. Endvidere anføres som begrundelse for L.s »forsigtighed« [?] »Reventlows færd under et senere besøg i København, der medvirkede til fjernelse af martsministeriet, som naturligvis altid havde været en forargelse for alt, hvad der hos os hørte til ancien régime«. Der må her siges til Reventlows hjemkaldelse i efteråret, se mit arbejde »British Mediation etc.«, s. 226 f., men mistænkeliggørelsen af Reventlow er ubegrundet.

⁷⁵ Reventlows dep. 11/4, nr. 24.

⁷⁶ Våbenstilst. i Malmø etc., læg 4.

skriver han her, at underhandlingerne med englænderne er i langt bedre hænder hos grev Reventlow, der synes med held at have tilegnet sig den hele engelske måde at være, tænke og tale på, end hos ham selv, der navnlig ikke kan udtrykke sig flydende på engelsk. Derfor har han resigneret og holdt sig til væsentlig at drøfte vore anliggender med Reventlow, »hvem min hidkomst derved er bleven dobbelt behagelig«. Han har dog for at påvirke den engelske opinion skrevet flere artikler til »The Times«, med hvilket blad legationssekretær Bielke havde forbindelse.

Udenfor selve legationen havde han haft een alvorlig konference, nemlig med den russiske gesandt Brunnow. Denne fandt formentlig sted dagen efter hans ankomst, altså den 8., og uden at Reventlow var med. Til Brunnow havde Lehmann jo medbragt en depeche fra Meyendorff, hvis indhold denne havde meddelt ham.

Om sin modtagelse hos Brunnow skriver Lehmann i brevet af 11. til grev Knuth, at den var »i højeste grad venskabelig, hans biedermandsrolle spillet med mageløs virtuositet«. Brunnow billigede Lehmanns udviklinger, opfordrede til ikke at opgive en tøddel af vor ret til Slesvig, at holde England fast ved dets garanti og fortrøstede Danmark med udsigt til russisk støtte. Han gjorde også Lehmann opmærksom på nødvendigheden af at udstede blokadeerklæringer selv forud for iværksættelsen af blokade af »vore egne slesvig-holstenske havne«.

Brunnows opmuntrende udtalelser udgør sikkert grundlaget for et andet brev, som Lehmann ligeledes den 11. skrev til København, og hvoraf et uddrag meddeltes i »Berlingske Tidende« for den 19.⁷⁷ Det hedder her: »Både England og Rusland vil kraftigen stå os bi, og når vi kun selv kunne stå den første dyst, og Tyskland, navnlig Preussen, er så svagt i det indre, at det ikke kan skræmme os, vil de snart nedstemme tonen. Når vi kun sværge hinanden: at skal Danmark falde – da skal det falde med ære! så falder det ikke – så vil tværtimod nødens stund bringe os genfødselsens forløsning til ære og frihed«.

I ms. skriver Lehmann i et stykke, som i margen har titlen

⁷⁷ Sml. Polit. Breve. IV, s. 227 f.

»Diplomaterne«: »Af fremmede diplomater besøgte jeg ikkun baron Brunnow. Jeg ved ikke, om jeg handlede rigtigt i ikke at benytte lejligheden til også at sætte andre af dem ind i vore forhold; men jeg havde nu engang pålagt mig den resignation deri at lade grev Reventlow råde . . .«. »Brunnow så ud, som jeg tænker mig typus af en fuldblods russer – massiv, med et stort broncefarvet ansigt, små sorte øjne o.s.fr. Hans modtagelse vilde have fortryllet mig, hvis ikke en vis kameradlig ligefremhed og godmodig troskyldighed havde gjort mig betænkelig . . .«. I en anmærkning nævner Lehmann i øvrigt en fadæse, han begik i konversation med Brunnows hustru.

At udg. har behandlet dette stykke meget frit, ses af s. 185 ff. Det kan formodes, at Hage ved sin omarbejdelse har bygget på mundtlige meddelelser i sin tid fra Lehmann. Desuden har han formentlig brugt L.s nævnte brev af 11. Det hedder nemlig i dette: »Det praktiske resultat af min udførlige samtale, hvori han fuldkomment billigede alle mine statsretlige og politiske påstande, går ud på, at vi for Guds skyld ikke skulde indlade os på transaktioner, og ikke opgive en hårsbred af vor utvivlsomme ret til Slesvig . . .«. I udg. s. 186 står: »Han . . . billigede mine statsretlige præmisser og de derpå byggede politiske konklusioner . . . og rådede os til ikke at opgive en tøddel af vor gode ret til Slesvig«.

I brevet af 11. siger Lehmann: »Som mægler kunne vi ikke acceptere andre end England og – på grund af tidernes store ugunst – Rusland«. Det barokke i, at den revolutionære Lehmann optrådte som legitimist og søgte trøst og råd hos Ruslands repræsentanter, drøftes i udg. s. 187 – og uden grundlag i ms. »Private sympatier og antipatier måtte tie«, hedder det her, »hvor der var spørgsmål om fædrelandets interesse«. Når udg. lader L. sige, at »selvironien alle mine dage for mig har været en rig kilde til moro«, føler man sig fristet til herved at sætte et spørgsmålstegn.

Lehmann nævnte i sit brev af 11., at den af Palmerston »til imorgen berammede samtale vil rimeligvis blive af stor vigtighed. Jeg håber, den vil tillade mig selv at kunne hjembringe et resultat«.

Reventlow havde i en note af 3. anmodet om Englands hurtige hjælp i henhold til garantitraktaten 1720.⁷⁸ Først den 10. besvarede Palmerston dette med at bede Reventlow indfinde sig til en konference i Foreign Office den 12. kl. 5.⁷⁹ Reventlow bemærker i sin depeche af 11., at den så længe forud fastsatte konference formentlig vilde være af stor betydning, og at han derfor »d'accord avec Mr. Orla Lehmann« forberedte sig på evt. samme aften (d. 12) at sende meddelelse om den »par voie extraordinaires«. For at forberede sig til konferencen opsøgte han den 11. om eftm. Brunnøw for at høre, om denne vidste besked med, hvad Palmerston vilde meddele. Det vidste Brunnøw ikke, men han besvor Reventlow – som forhen Lehmann – om at indtage en fast holdning.

Der nævnes i Palmerstons indbydelse til Reventlow intet om, at Lehmann skulde med. Men den 12. sendte Palmerston Reventlow følgende egenhændige billet: »I could see you and your newly arrived Danish Envoy at the Foreign Office this afternoon at half past six oclock«.⁸⁰ Reventlow nåede lige at få tid til at opsøge Lehmann før Palmerstons komme til ministeriet.⁸¹ Lehmann var henrykt for at komme med.

Om samtalen, der varede godt to timer, gav såvel Reventlow som Lehmann grev Knuth udførlige beretninger dagen efter.⁸² Lehmanns brev er på godt 5, tætskrevne foliosider. Han siger heri, at »det føjede sig så, at det fornemmeligen var mig, der kom til at føre ordet, og jeg kan kun glæde mig over den opmærksomhed og velvilje fra lord Palmerstons side, der satte mig i stand til vedbørligen at røgte dette kald«.

Skønt Lehmann i sit lange brev bemærker, at det må have større interesse for grev Knuth at erfare Palmerstons udtalelser

⁷⁸ F.O. 22/166.

⁷⁹ Reventlows dep. 11/4, nr. 24. – Ges.ark. London. Korrespondance med Foreign Office m.m. 1848. – Nævnte tidspunkt for konferencen er også noteret bag på ekstrakten af Lehmanns brev i F.O. 22/166 (se s. 634, note 72).

⁸⁰ Lehmanns arkiv. C. 13.

⁸¹ Reventlows dep. 13/4, nr. 25.

⁸² Smst. samt Våbenstilst. i Malmø etc., læg 4.

end Lehmanns egne, er de sidste de dominerende. Hans udviklinger gjaldt – foranlediget af Palmerstons exposé om, hvordan man fra tysk og dansk side formentlig opfattede striden – navnlig arvefølgen i hertugdømmerne og derefter forståelsen af den engelske garantitraktat. Reventlow roser i sin depeche stærkt Lehmann for disse: *un exposé aussi lucide que chaleureux – L'éloquence et les connaissances de . . . Lehmann*. Lehmann på sin side mener i sit brev, at »grev Reventlow ufortøvet bør forsynes med diplomatariske afskrifter af alle de pågældende aktstykker, som han ikke har. Hans arkiv vil efter den ene prøve, jeg deraf har set, næppe kunne yde ham nogen trøst og vejledning«.

Med megen opmærksomhed påhørte Palmerston også Lehmanns maliciøse beretning om de opløste forhold i Berlin, fremhæver Reventlow. »Den udsøgte ondskab, som det lykkedes mig at lægge i denne del af samtalen, da jeg mærkede, den faldt i god jord«, skriver Lehmann, »har næsten omvendt mig til den tro, at den Gud giver et embede, den giver han forstand«. Arnim karakteriserede Lehmann således som »pietist, magnetiseur og visionair, så at han havde natlige sammenkomster med spøgelser, og uden tvivl fik sine politiske inspirationer af en eller anden luftig Egeria« (sml. ovenfor s. 615).

Ved omtalen af garantiakten spurgte Palmerston, om Danmark ikke kunde være tilfreds, om England sikrede os imod, at preusserne rykkede ind i selve Slesvig. Lehmann bemærkede hertil, at han fra Berlin havde medbragt den overbevisning, »at selv Preussen ikke drev sin formastelighed så vidt, men at jeg dog dermed ingenlunde kunde anse os for fyldestgjorte«. Han udvikler i brevet dette nærmere, nævner sine forhandlinger med Stratford Canning herom og slutter: »Både grev Reventlow og jeg protesterede i kraftigste måde mod, at vi som udgangspunkt for en underhandling kunde acceptere preussernes besættelse af Holsten og Rendsborg«.

Herefter fortsætter han imidlertid med at fremhæve, at det er hans private mening, at det vil være umuligt nu for Preussen at trække sig tilbage fra Holsten. Han udkaster et slags kom-

promiseforslag i brevet – ikke i samtalen med Palmerston. Han kritiserer videre den af »hr. udenrigsministeren for den preussiske gesandt nævnte linie«, der synes ham at mangle »ikke blot al statsretlig, men også al strategisk hjemmel«.⁸³

Da Lehmann trængte ind på Palmerston for at få klarhed over samtaleens »praktiske resultat«, fik han kun den besked, at England var villig til at mægle, hvis begge parter bad herom; m.h.t. Englands garanti måtte Palmerston først studere dokumenterne, før han kunde udtale en bestemt mening. Derimod erklærede Palmerston sig enig med danskerne i, at Danmark ved en krig var berettiget til at anvende sin sømagt fuldt ud imod Preussen. »Dette er«, skriver Lehmann, »contentum af vor samtale med lord Palmerston, som vistnok røbede de allerbedste intentioner, men med hensyn til praktisk udbytte ingenlunde forekom mig så tilfredsstillende, som den mere sanguinske grev Reventlow fandt samme«. Han håbede dog, den vilde have gavnet som forberedelse til Palmerstons studium af aktstykkerne.

Hverken i Lehmanns eller Reventlows beretning siges noget om Englands »mægling«. Reventlow nævner i sin depeche udtrykkeligt betænkelighederne herved uden at kende Ruslands svar på de danske henvendelser.

I ms. skildrer Lehmann det indtryk, han fik ved samtalen med Palmerston, »denne mand, der har haft en så mægtig indflydelse på verdens skæbne. Jeg kan ikke sige, at hans personlighed svarede til den forestilling, man gør sig om en sådan; der var navnlig noget forliebt i hans blik, der ikke klædte hans alder, og en vis lethed i hans humor, der sikkert vilde have tiltalt mig mere, hvis den sag, hvorom vi talte, ikke havde været alvorligere for mig end for ham«.⁸⁴

Sammenkomsten med Palmerston, fortæller Lehmann videre i ms., forlod han »vel med den overbevisning, at lord Palmerston

⁸³ Sml. s. 626 f. – Linien, ved hvilken de danske tropper ifølge grev Knuths kompromisforslag vilde standse, gik mellem Ekerfærde og Frederiksstad.

⁸⁴ Sml. udg. s. 185: »... hans forliebte blå øjne mindede ... om hans gamle øgenavn lord Cupido ...«.

derigennem havde fået en del at vide, som det var ønskeligt han vidste – men dog med hensyn til resultatet langt mindre opbygget end den rigtignok meget sanguinske Reventlow. Mit indtryk meldte jeg til udenrigsministeren med de ord, hvis rigtighed desværre kendsgerningerne snart have bekræftet, at »England fremfor alt vil have fred, – at der derfor ikke gives nogen concession så uretfærdig og uhæderlig, som det [der står fejlagtigt jeg] jo vil tilråde os for at forhindre krig, og ingen exception mod garantien så dårlig, at England jo vil foretrække den for det alternativ, enten ligefrem at bryde sit ord eller loyalt at opfylde det«. Man vil deraf se, at hvis man i hjemmet har gjort sig store forestillinger om de store resultater, jeg vilde medbringe, er det ialtfald ikke mig, som har vakt dem.⁸⁵

I betragtning af de i stykket brugte citationstegn skulde man vente at finde udtalelsen i Lehmanns brev 13. april til grev Knuth. Men den findes der ikke så lidt som noget, man med rimelighed kan identificere den med. Det forekommer mig heller ikke, at referatet af samtalen i Reventlows depeche af 13. berettiger til Lehmanns udtalelse »den rigtignok meget sanguinske Reventlow«. I Lehmanns brev tales, som anført, heller kun om »den mere sanguinske Reventlow«.

I umiddelbar fortsættelse af det citerede stykke i ms. om resultatet af sammenkomsten med Palmerston hedder det: »For dog, såvidt det stod i min magt, at afskære de udflugter, Palmerston i sin samtale havde ladet skinne igennem, tilskrev jeg ham, efter samråd med Reventlow og Bielke, et brev, hvori jeg navnlig også citerede det fornødne af de ældre og yngre statsakter, der kunne tjene selve tractatens fortolkning,⁸⁶ men erholdt selvfølgelig intet andet svar derpå, end en anerkendelse af dets modtagelse«.

Det brev, hvortil her må sigtes, er en udførlig skrivelse af den 14. med opregning af de statsakter, der angik Englands

⁸⁵ Sml. udg. s. 196, der stort set svarer hertil.

⁸⁶ Udg. s. 196 har: »... sendte jeg ham en skrivelse, hvori jeg i forening med Reventlow og navnlig Bielke kort og bestemt havde sammenfattet dens momenter«.

garantiforpligtelse over for Danmarks besiddelse af Slesvig.⁸⁷ Mellem samtalen med Palmerston og brevet ligger således 1 à 2 dage. Lehmann besluttede sig nemlig til den 13. at rejse hjem og var gået om bord i damperen »The Ranger«. Imidlertid forsinkedes dennes afrejse ved manglende kulforsyning, og gennem en 3. udgave af dagens »The Times« erfarede Lehmann slesvigholstenernes nederlag ved Bov. Lehmann gik fra borde, ilede tilbage til London for, som han bemærker i en efterskrift til brevet af 13. til grev Knuth – brevet var skrevet om bord på skibet – »med Reventlow at foranstalte det videre fornødne«.

Brevet til Palmerston af 14. begynder: »Les événements de ma patrie se suivent avec tant de précipitation [der sigtes sikkert til slaget ved Bov], que V.E. pardonnerait à l'ardeur de mon dévouement, si j'ose lui soumettre quelques observations etc.«. Mod brevets slutning prises Palmerstons »logique tranchante« og »loyauté magnanime«; tusinde gange bedre end jeg, skriver Lehmann, vil De kunne bedømme spørgsmålets forbindelse med den store politik. »Det tilkommer Dem at afgøre, om folkeretten endnu består . . . om der er en europæisk interesse forbundet med, at Danmark, så mange gange sønderlemmet, ikke skal ophøre at eksistere, en interesse, eminent engelsk, i at skaffe sig en støtte i en stærk og trofast allieret«.

Så vidt ses, reagerede Palmerston ikke på brevet. Lehmanns bemærkning i ms., at han fik »en anerkendelse af dets modtagelse«, gælder muligvis et senere brev (se nedenfor).

Takket være Bielkes forbindelse med medudgiveren af »The Times«, den i gammelnordisk litteratur stærkt interesserede George Webbe Dasent, lykkedes det Lehmann her at få optaget fire breve til belysning af det danske syn på striden. De fremkom under mærke i numrene for 13., 15., 20. og 21. april. I ms. siger Lehmann, at Bielke selv under mærket Holger Danske »havde

⁸⁷ Kept. i pk. U.Min. Ges.ark. London. Korrespondance med Foreign Office m.m. 1848. – Genpart af brevet i Lehmanns arkiv. C. 13. – Endvidere findes en kopi ved Reventlows dep. 18/4, men ikke omtalt i denne. Den er her – fejlagtigt – dateret 16. april. – Sml. Lehmanns brev til Knuth 18/4. Våbenstilst. i Malmø etc., læg 4.

meddelt flere småting«. Efter »flere« var der foroven tilføjet »ialtfald meget velegnede«, hvad der igen er slettet. I udg. s. 197 reduceres Bielkes bidrag til »nogle små, korrekte, men højst ubetydelige notitser«. Om sine egne breve siger Lehmann i ms., at han tør »uden ubeskedenhed påstå, at det var et ord i rette tid«. I sit 4. og sidste brev forsikrer Lehmann som en dansk Themistokles, at »hvis de tyske hæres umådelige overlegenhed skulde fordrive os fra fastlandet, vil vi efter de gamle athenæers eksempel søge tilflugt bag vore træmure, og vise Tyskland, at de gamle søkongers ånd ikke er uddød ved Østersøens strande«.

I udg. s. 197 hedder det,⁸⁸ at Lehmann »benyttede . . . de par dage, der hengik, inden Palmerston kunde modtage os [den 12.], til under den i England meget brugte form af »Breve til udgivelsen« af »Times« at give en efter engelsk tankegang affattet fremsstilling af den danske sag«. Brevene kan, hvad indholdet af de sidste viser, ikke alle være udarbejdede i nævnte tidsrum.

I Bunsens den 19. april udkomne pjece »Memoir on The Constitutional Rights of The Duchies of Schleswig and Holstein . . .« findes et angreb på Lehmann, bl. a. med omtale af hans to første artikler i »Times«. Jeg har andetsteds nævnt dette og skal kun tilføje, at Bielke – mellemmanden mellem Lehmann og Times – havde besvær med at få Lehmanns stærkt polemiske brev af 19. til Bunsen optaget.⁸⁹ Det skete i bladet for 25., men tillige med Bunsens svar og bemærkning om, at begge de pågældende havde anmodet om at få korrespondancen optaget. Bielke mener i et brev af 2. maj til Lehmann,⁹⁰ »at Bunsen har tabt meget ved sin adfærd i vor sag, og skønt mange finder dit brev lidt intemperate, dadler de dog stærkt B.s angreb og svar«.⁹¹ Når Circourt i sine »Souvenirs«⁹² mener, at Lehmann ved sin »grove« adfærd i London over for Bunsen har skadet Danmarks sag »dans tous

⁸⁸ Ms. har intet tilsvarende.

⁸⁹ Se Bielkes brev d. 25. [april] til Lehmann i dennes arkiv.

⁹⁰ Smst.

⁹¹ Sml. P. Vedels udtalelse om Lehmanns brev til Bunsen. Polit. Breve. IV, s. 214.

⁹² II, s. 110 f.

les esprits», er det en løs antagelse og kan i hvert fald kun gælde visse kredse (hoffet m.m.).

Lehmanns fire breve blev i hans egen oversættelse trykt kort efter hans hjemkomst til København.⁹³

Da Lehmann intet resultat eller svar havde opnået ved sit brev af 14. til Palmerston, sendte han den 18. denne en ny skrivelse.⁹⁴ Disse linjer er, skrev han, de sidste, hvormed jeg vover at ulejlige Dem. Det er alene kendsgerninger, som jeg fremlægger til Deres prøvelse. Han nævnte den tyske forbundsdays beslutning af 4. april om indskriden mod Danmark og spurgte, om ikke Danmark, besluttet på at forsvare sig, var berettiget til nu at håbe, at garantimagterne vilde erkende casus foederis og eventuelt casus belli for indtrådt. Palmerstons svar af s.d. var yderst formelt, indeholdt kun en anerkendelse for modtagelsen samt kort angivelse af brevs indhold, men intet svar på Lehmanns spørgsmål.⁹⁵

Af sine to breve til Palmerston – af 14. og 18. – sendte Lehmann den 18. kopier til grev Knuth.⁹⁶ Han omtalte desuden J. Wilsons interpellation i parlamentet dagen før i det danske spørgsmål og Palmerstons fra et dansk synspunkt så utilfredsstillende svar herpå.⁹⁷ Imidlertid havde, skrev Lehmann, »grev Reventlow alt tidligere gjort indledende skridt hos hr. d'Israeli, som for resten står langt højere som udmærket taler, end som offentlig karakter. Med ham har jeg derfor haft en meget udførlig samtale, hvorunder jeg har søgt at sætte ham ind i alle sagens sider«. Endvidere havde Disraeli, »som vi tør betragte som vor sags advokat i underhuset«, hvor han i morgen vilde fremkalde en debat om garantispørgsmålet, fået fortrolig meddelelse om den sidste danske note og om Lehmanns brev til Palmerston. Reventlow og Lehmann havde den 18. igen en samtale med Disraeli.⁹⁸

⁹³ De er medtaget i udg. s. 219 ff.

⁹⁴ Kept. og kopi smst. som brevet af 14.

⁹⁵ Lehmanns arkiv. C. 13.

⁹⁶ Våbenstilst. i Malmø etc., læg 4.

⁹⁷ Se herom mit anf. arb. s. 84 ff.

⁹⁸ Sml. Reventlows dep. 18/4 (uden nr.).

Af Lehmanns brev skulde man egentlig tro, at hans »meget udførlige samtale« med Disraeli ikke er overværet af Reventlow. Men undladelsen af at nævne denne kan skyldes en naturlig trang til ene at dvæle ved egen indsats.

På et tidligt tidspunkt havde Reventlow søgt at interessere engelske oppositionspolitikere for den danske sag (sml. ovenfor s. 634). Det gjaldt således Aberdeen, Palmerstons forgænger som udenrigsminister, hvem også Brunnow havde tilskyndet ham til at opsøge.⁹⁹ Da Reventlow om morgenen den 14. erfarede, at Wilson vilde interpellere Palmerston om spørgsmålet, skyndte han sig at opsøge sin »ven mr. Disraeli for at bede ham om den støtte, som han havde lovet vor sag«. Disraeli gentog sit løfte, og Reventlow overlod ham brochurer, artikler og blade for at sætte ham »au fait de notre affaire«.¹⁰⁰ Han nævner intet om, at Lehmann var med.

I ms. skriver Lehmann: »Jeg havde . . . flere gange talt med grev Reventlow om, hvorvidt vi kunde gøre noget for at fremkalde eller understøtte en parlamentsforhandling om vore anliggender; men ligesom det i det hele er en vanskelig sag for en fremmed at virke i den retning, således var det ialtfald kun ham, som muligen ved sine personlige bekendtskaber heri kunde udrette noget . . .«. Senere hedder det om forbindelsen med Disraeli: »vi havde i den anledning flere sammenkomster med ham. Det var herved især grev Reventlow, som med stor varme, om end i noget ubunden stil, førte ordet«.

I udg. s. 202 skildres forbindelsen med Disraeli på en måde, der tjener til at fremhæve Lehmann som den, der manuducerede Disraeli, »en lærvillig elev og hurtigt hoved«, og som genfandt sine argumenter i Disraelis »glimrende tale« i parlamentet den 19.

Af det foregående fremgår formentlig, at Reventlow var den virkelige ophavsmand til Disraelis interpellation.¹⁰¹ Det gav han

⁹⁹ Reventlows dep. 7/4, nr. 23, og 8/4.

¹⁰⁰ Reventlows dep. 14/4, nr. 26. – Disraelis brev 14/4 til Reventlow. Lehmanns arkiv. C. 13.

¹⁰¹ Bemærkningerne i N. Neergaard: Under Junigrundloven I, s. 250 anser jeg altså for urigtige. Neergaards opfattelse genfindes i Dansk Biografisk Leksikon. XIV, s. 213 og i C. Degn: Orla Lehmann und der nationale Gedanke (1936), s. 161.

også udtryk for i sin depeche af 20. til grev Knuth, hvor han skriver: »Vinder nu måden, på hvilken parlamentets opmærksomhed, og jeg tør nok føje til, varme deltagelse er bleven vakt for vores retfærdige sag, Deres bifald, så vilde jeg anse det for den største belønning for at jeg i Disraeli har truffen et godt valg til at være vores talsmand, og for hr. Orla Lehmanns og mine forenede bestræbelser at sætte ham au fait af vores anliggende«, hvis der gaves hans tale og Palmerstons svar størst mulig offentlighed i Danmark. – Reventlow lod Disraelis tale trykke sammen med Palmerstons svar.¹⁰²

Dagen efter, den 20., forlod Lehmann London. Han nåede således ikke her at få grev Knuths brev af 22.¹⁰³ I dette anmodes Lehmann om at tage til Haag, hvor Danmarks repræsentant som chargé d'affaires på det tidspunkt var den holstenske baron Ludvig Ulrik Hans Brockdorff.¹⁰⁴ Knuth motiverede sin anmodning med, at Arnim på en måde havde forpligtet sig til at skaffe Preussen en alliance med en sømagt, og derfor skulde Lehmann undersøge – sikre – »at der ikke fra denne side [Holland] skulde kunne true os nogen fare«. Grev Knuth gav desuden i brevet udtryk for sit inderlige ønske om, at England ved »et *kraftigt* og *alvorligt* ord« vilde skaffe Danmark et pusterum fra den overhængende krigsfare. – Noget tegn på, at Holland skulde optræde som Tysklands allierede, forelå ellers ikke.

Skibet, hvorpå Lehmann foretog hjemrejsen, anløb Göteborg for at indtage kul, og her blev Lehmann genstand for megen hyldest. I ms. skriver han om dette ikke beregnede ophold: »Jeg tænkte alvorligen på at betragte dette som et vink fra himlen om at gå til Stockholm, hvor jeg havde større udsigt til at nå virkelige resultater end i Berlin og London; men dels har jeg ingen stor tro på jertegn, dels vidste jeg ikke, hvorvidt dette kunde krydse planer og foretagender af regeringen, fra hvilken

¹⁰² Bielkes breve 2/5 og 6/5 til Lehmann i dennes arkiv.

¹⁰³ Kopi af dette i Lehmanns arkiv. C. 13.

¹⁰⁴ Ms. indeholder en række kritiske bemærkninger om denne, medens udg. s. 219 nøjes med at sige, at han »ikke var den rette mand under de daværende forhold«.

jeg under min hele fraværelse kun havde hørt lidt. Jeg resignerede mig derfor til at aflægge et besøg hos den danske generalkonsul Scheel, hvem jeg manuducerede i dansk statsret og skandinavisme . . .».

I udg. s. 217 lyder dette stykke: »Jeg havde den største lyst til at betragte dette som et vink fra himlen om at gå til Stockholm, hvor der var større udsigt til virkelig at udrette noget, end enten i Berlin eller London; men da jeg ikke kunde tvivle om, at her alt var gjort skridt fra regeringen, og kunde frygte for at krydse disse, resignerede jeg mig til at aflægge et kort besøg hos den danske generalkonsul Scheel, hvis elskværdige hustru . . .».

Som det ses, er der i udg. flere karakteristiske forskelle fra ms. Den overlegne bemærkning om Lehmanns »manuduktion« er udgået. Det selvhævdende »jeg« i sætningen om udsigten til at opnå virkelige resultater i Stockholm er afløst med »der var«, og endelig tillægges der Lehmann en overbevisning om, at den ikke på rundrejse værende regering allerede havde foretaget sig noget! Det havde den såvel som vor dygtige gesandt i Stockholm Chr. Høyer Bille.

Skønt Lehmann, som nævnt, »resignerede«, fandt han sig foranlediget til fra Göteborg den 25. at tilskrive Bille. Brevet kendes formentlig kun fra Billes svar den 2. [?] maj.¹⁰⁵ I dette takker Bille for de givne meddelelser, som »har styrket håbet her om, at England endeligen med kraft vil stå os bi«. Lehmanns brev kan altså ikke have haft det pessimistiske indhold, som han påstår, at hans meddelelser til udenrigsministeren havde (se ovenfor).

3. Vurdering

I ms. har Lehmann nogle, i udg. ikke optagne betragtninger over resultatet af sin diplomatiske mission. Det væsentlige af disse skal gengives.

Da jeg gik i land på toldboden, skriver Lehmann, forefandt jeg København i »en febrilsk tilstand« – på grund af efterretningerne om slaget ved Slesvig – og »den menneskemasse, der snart

¹⁰⁵ Lehmanns privatarkiv.

omringede mig, var færdig ved at ransage mine lommer efter den engelske flåde. På det fra alle sider til mig rettede spørgsmål, om jeg bragte gode efterretninger, svarede jeg »ret gode«, og efter 20 års betænkning ved jeg endnu ikke, hvad jeg skulde have svaret andet; thi »ret gode« siger så lidet, at mindre vilde have sagt for lidt, og selv om mine efterretninger havde været mindre gode, end de var, vilde det næppe have været rigtigt at betro dette til folk på gaden, hvis spørgsmål jeg på den anden side ikke ligefrem kunde afvise – mindst i det daværende øjeblik . . .«.

Men, fortsætter Lehmann, det var mig ikke uventet, »at alle dem, for hvem det demokratiske martsministerium og i samme navnligens jeg var en gru, vilde betragte en diplomatisk mission i mine hænder som en stor formastelse, og at selv den beskedne måde, hvorpå jeg stillede mig, ikke vilde afværge, at de ubeset vilde være enige i, at den måtte ende med en fiasco. At jeg ikke har tilbudt mig til dette hverv, at jeg kun påtog mig det, fordi jeg ikke vidste nogen anden, hvem det i det daværende øjeblik og uden muligheden af nogen instrux kunde tildeles, samt at jeg både i Berlin og i London har dømt rigtig om stillingen, ses af det foregående. Har man ventet større resultater, er dette i alt fald ikke foranlediget af mig. Hvorledes det er udført, derom kan man nu dømme . . . Det vilde være mig kært, om dommen måtte blive den, hvormed Schouw tilbagesendte mig de af [mig] lånte koncepter til mine beretninger, at »der fra min side er gjort, hvad der kunde gøres og således som det måtte gøres«.

J. Fr. Schouws her af Lehmann citerede udtalelse findes i et brev fra Schouw til Lehmann af 25. maj 1848.¹⁰⁶ Han, H. N. Clausen og Krieger havde gennemlæst de dem af Lehmann meddelte aktstykker om missionen, og ved tilbagesendelsen fældede Schouw nævnte dom, »såvidt jeg kan have en mening«.

Såfremt Lehmann på det ovenfor nævnte spørgsmål, om han kom med gode efterretninger fra England, har svaret »ret gode«, overdriver »Berlingske Tidende«, når det i sit nr. for 26. meddeler hans ankomst og med spærret skrift skriver, at han »har medbragt gode efterretninger«. Også »Fædrelandet« for den 26. anfører,

¹⁰⁶ Lehmanns arkiv. C. 13.

at Lehmann er vendt tilbage »med gode efterretninger«. Senere i samme nr. omtales, at Lehmann af den på toldboden forsamlede mængde ledsagedes til konseilpræsidentens hus, hvor der råbtes hurra for ham, der til gengæld besvarede dem med et leve for »konge og fædreland«, for »armeen« og for »Danmark og England«, idet han tilføjede, »at han medbragte ret gode efterretninger«.

Hvad Lehmann virkelig førte med sig, var en af ham selv på overrejsen foretaget oversættelse af parlamentsforhandlingen den 19. mellem Disraeli og Palmerston. Den medfulgte som følgeblad såvel »Berlingske Tidende« som »Fædrelandet«.¹⁰⁷ Med rette skrev det sidste herom: »Vistnok havde det været langt ønskeligere, om hr. Lehmann havde kunnet medbringe en engelsk flåde end en engelsk parlamentsforhandling. Hvad løfter han i den henseende kan have modtaget, vide vi naturligvis ikke...«. Bladet fortsætter med at finde lyspunkter i Palmerstons udtalelser og ender: »Hovedsagen er, at vi kun ikke forsager selv, så vil, så kan England heller ikke svigte os. Kommer det end sent, så kommer det godt«.

Idet jeg tager samme reservation som Schouw m.h.t. bedømmelsen af Lehmanns mission, er det min opfattelse, at man næppe kan hævde, at den bragte udbytte, men den voldte formentlig heller ingen særlig skade. De danske diplomatiske repræsentanter i Berlin og London forblev efter systemskiftet og insurrektionen fuldt loyale over for regeringen i København og bestræbte sig efter evne for at hindre tysk intervention i monarkiets indre anliggender. Lehmanns »deltagelse« i disse bestræbelser under hans ophold i Berlin og London forekommer mig ikke at kunne tillægges megen betydning. Selv taler han med en vis ret – trods den blomstrende retorik i hans beretninger og breve – om »den beskedne måde, hvorpå jeg stillede mig«.

I en depeche af 28. april fra Reventlow til grev Knuth findes nogle udtalelser, som man kunde fristes til at tro var møntede på Lehmann: »Jeg tror ej, at De, kære hr. greve, har årsag at bebrejde eller at fortryde et eneste ord om visse folk, hvis letsindighed er stor, således som han nylig har aflagt en mærkværdig

¹⁰⁷ Berl. Tid. 27/4 48, nr. 104. – Fædrelandet 26/4, nr. 112.

prøve på; men beroligende vilde det i det mindste være for mig, hvis De vil være overbevist om, at jeg har taget ham, som han af skæbnen er givet, så godt som min forstand har kunnet lede mig». Udtalelsen må formodentlig gå på et tabt (?) privatbrev fra Knuth til Reventlow.

Hvilket indtryk Lehmann har gjort på de engelske diplomater og statsmænd, han kom i forbindelse med, er mig ukendt. Noget rosende skudsmål var han, som ovenfor anført, ikke blevet forsynet med af sir Henry Wynn, da han fløj ud på sin mission. Men hans rørende begejstring for engelske samfundsforhold må dog – trods hans utilstrækkelige engelske sprogkunderskaber – have virket sympatisk på englænderne.

Særlig betydning tillægger Lehmann, som nævnt, sine artikler i »Times«.¹⁰⁸ Om disse har haft større virkning, får stå hen. Engelsk offentlighed var fra først af gunstigt stemt over for det lille lands kamp mod en invasion, som Disraeli i sin parlaments-tale stemplede som en krænkelse af »all public law and all the rights of nations«.

Summary

The revolutionary Schleswig-Holstein Movement contributed greatly to the change in the Danish political system that took place in Copenhagen when the Cabinet of March 22 1848, was formed. Orla Lehmann, a National Liberal and one of the main opponents of the Movement, became a member of this Cabinet as minister without portfolio. As early as March 26 the "Statsraad" (King and Cabinet in assembly) decided to send Lehmann to Berlin and London. He was to inform Danish diplomats there of the changes that had taken place at home, and – in Berlin – to try to prevent Prussian (and German) intervention on the side of the Schleswig-Holstein revolutionists, and – in London – to ask for assistance against an intervention of this kind.

On March 29 Lehmann arrived in Berlin, and during the following days he and Wulff Plessen, the Danish Ambassador to Berlin, had negotiations with H. A. von Arnim, the new Prussian Foreign

¹⁰⁸ I Marie Lehmanns brev til hendes mand (Polit. Breve. IV, s. 405) anføres en udtalelse af Jørgen Roed om, at man hovedsagelig havde Lehmann at takke for det engelske folks »kundskab til vore sager & interesse for os«.

Minister. In these talks the Danes sought support and advice from Westmorland, the British Ambassador to Berlin, and Sir Stratford Canning, who on his way from London to his post as Ambassador to Constantinople had stopped at Berlin in order to strengthen British-Prussian relations. However, neither the Danes nor the Englishmen succeeded in keeping Prussia back from violating the non-intervention principle.

On April 3 Lehmann left Berlin to go on to London, there to ask for the assistance he expected would be readily given. On April 5 he had a long talk with King Leopold in Brussels about the situation. In the evening of April 7 he reached London, where he immediately went to see Fr. Reventlow, the Danish Ambassador. On April 12 the two of them had a long conference with Lord Palmerston, but the latter only promised to act as mediator in the conflict in case both contending parties appealed to him. Reventlow and Lehmann also had talks with Disraeli, the leader of the opposition, before the latter's pro-Danish interpellation in Parliament on April 19, and through articles in "The Times" Lehmann tried to give the British public an idea of the Danish views of the conflict. On April 20 he left London, and when he disembarked in Copenhagen on April 26, people almost searched his pockets, as he puts it, to find the British Fleet. All in vain – for during the whole conflict England stuck to the role of the mediator.

Lehmann obviously reported his "diplomatic mission" to Knuth, the Danish Foreign Minister, in "dispatches" and letters. On the basis of these Lehmann worked out a more copious description towards the end of his days (d. 1870), a description that is kept among his private papers in the Danish Record Office. It cannot be regarded as a copy ready for press. It is included in Hother Hage's edition of "Orla Lehmanns efterladte Skrifter" (Posthumous Papers of Orla Lehmann), II (1873), p. 105 ff., where it has been often very freely arranged. Hage's liberty in arrangement is instanced in the present monograph, at the same time as the reliability of Lehmann's own manuscript is tested by confrontation with contemporary sources.

The monograph ends with an estimate of Lehmann's "results". As already stated – they were poor. His participation in the Danish Ambassadors' negotiations has hardly been of any significance – neither way, but on the other hand it must be emphasized that the co-operation was frictionless between the experienced Ambassadors and Lehmann, the strange bird in the world of the diplomats. The "dispatches" and the manuscript are fascinating contributions to a characterization of Lehmann as a person.